

Encyel. 0.

52.

83.

TAMPFEL-FÉLE
NYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

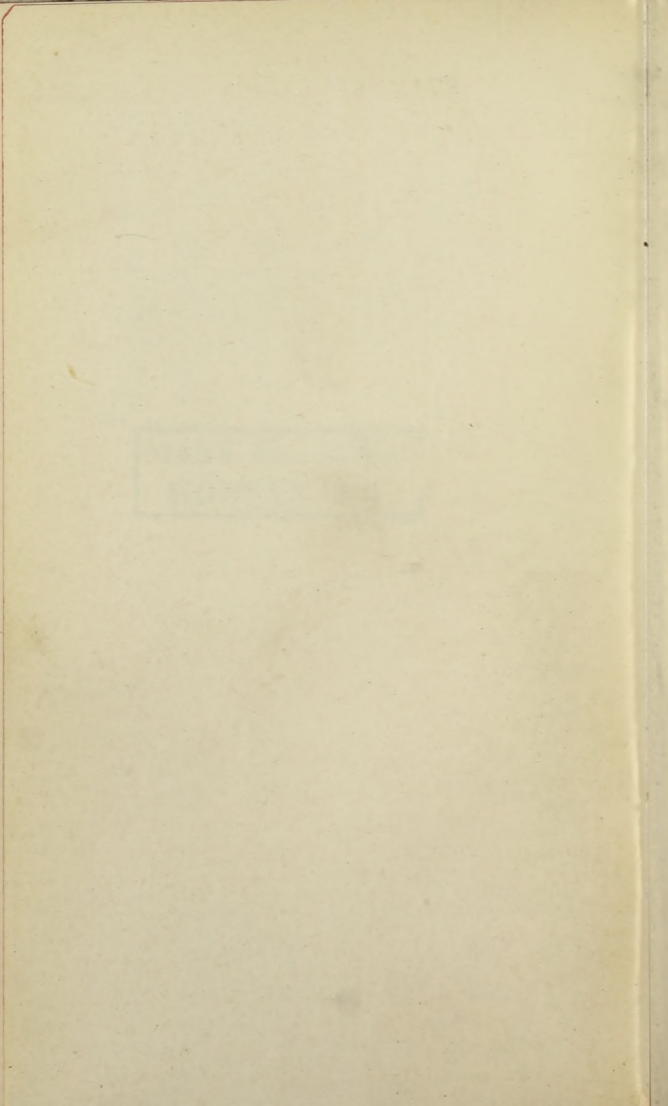
103.

Juhász Kálmán

BANKTECHNIKA

Kraóó III. • 30 Kr.

FOZSONY - BUDAPEST
KIADJA
STAMPFEL K.

STAMPFEL-FÉLE
TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

— 103. —

BANKTECHNIKA.

IRTA

JUHÁSZ KÁLMÁN

BANKFŐKÖNYVELŐ.

POZSONY. 1902. BUDAPEST.

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

TARTALOM.

I. Fra Pacioli és az epigonok (A könyvelésről. Könyvviteli rendszerek. Logismographia).	3
II. Bankszervezet	7
III. A banktechnika elemei. (Pénz. Valuta. Hitel. Váltó escompt és discount. A tőzsde. Bankügyletek).	14
IV. A banküzlet számlái. (Egy üzleti nap).	51
V. A mérleg	63

A „Tudományos zseb-könyvtár“ kereskedelmi csoportjából eddig megjelent:

- 17. **Kereskedelem története.** Irta Dr. Stirling S.
- 27—30. **Árúisme-lexikon.** Irta Dr. Koós Gábor.
- 66. **A magyar váltójog.** Irta Dr. Berényi Pál.
- 82. **Árúüzleti szokások.** Irta Matavovszky Béla.
- 84. **Kereskedelmi jog.** Irta Dr. Berényi Pál.
- 102. **Kereskedelem isme.** Irta Dr. Berényi Pál.
- 104. **Banktechnika.** Irta Juhász Kálmán.

Minden egyes füzet 60 fillér.

Követni fogják:

Kereskedelmi földrajz, -számтан, -könyvviteltan stb.

I.

Fra Pacioli és az epigonok.

(Könyvvitel. Könyvviteli rendszerek. Logismo-
graphia.)

Négy századdal ezelőtt bocsájtotta nyilvánosságra a borgoi olasz barát a könyvvitelt tárgyazó munkáját.* Megnyitja a könyvelés szakirodalmát s annak minden időkre kiható, alapvető munkása lesz. Temérdek újítással léptek föl utánna az epigonok, hogy új, tökéletesebb rendszereket hozzanak javaslatba, a gyakorlat azonban mindig visszatért P. egyszerű structurájához. A kifejlődött kereskedelmi gyakorlat legfőleg a segédkönyvekben s a könyvelés decentralisatiójában tért el az ő hagyományaitól.

Allitól maga is kereskedő, s csak a rend oltalma végett ölti föl a barát ruhát. Talált már bizonyos könyvelési módot s tényleg létezett is ilyen. Cerboni pl. 1202-ből említ egy munkát. P. volt az első, a ki a könyvvitelt rendszerbe foglalta. Értette alatta s értjük ma is mindazon változások rendszeres följegyzését, melyek egy gazdaság számvitelében fölmerülnek, hogy megállapíthassuk ezen változások eredményét a gazdasági periodusok végén. P. ismerte ugy az egyszerű, mint a kettős könyvvitelt s csak a módokban lehet némi eltérés az újabb alakzatokban. Könyvviteli rendszer mindig csak kétféle: egyszerű és kettős, *Egyszerű*, melyből a vagyenváltozások vezetője csak a vagyonrészek mennyiségbeli változásait tüntetheti ki. A gazdasági időszak eredményét azonban csak a vállalat *activ* (cselekvő) és *passiv* (szenvedő) vagyonról fölvevett leltárak végösszegeinek egybevetéséből ítélheti meg. Ez az összeg azonban csak azt az eredményt mutatja föl, melylyel az üzleti vagyon az év folyamán növekedett vagy csökkent.

* Frate Pacioli dal Borgo San Sepolcro : „Summa de Arithmetica, Geometrica Proportioni et Proportionalita. (1494.)

A *kettős könyvvitel* ellenben nemcsak az össz- vagyon változását, hanem minden egyes ágazat eredményét külön-külön kimutatja. Tehát 1) számol az egyes vagyonsrészek változásairól; 2) kimutatja az egyes ágazatok nyereségét, vagy veszteségét. Itt lép föl tételeivel a *kettős számlasorozati rendszer*, melynek megteremtői — Augsburg és Kurzbauer — szerint ez a két számadás egymással ellentétes. Az egyik ugyanis az egyen s vagyon alkatrészek változásait, a másik pedig az üzleteredmények könyvelése után, a gazdasági tőke változásait tünteti föl. Mindkettő egy és ugyanazon végeredményt mutatja s egyik a másiknak ellenőre. Mások (Hügli) szintén párhuzamosnak találják a két számadás haladását, de a mennyiségeket egyneműeknek ismerik.

A számadás műveletei között mintegy vezérmotivum szerepel a: *tartozik és követel* fogalma. Ezek, s az egyes tételeknek az illető számlákkal való vonatkozása helyesen fölismerve — képezik a helyes elkönyvelés alapját.

Tartozik mindig valamely adóst jelent, a ki tőlünk valamely gazdasági javat, értéket kapott. *Követel* pedig valamely hitelezőt, a ki nekünk valamiféle értéket adott. Tisztába kell jönnünk mindenkéül, hogy a jelentkező tétel melyik két számlával van összefüggésben s a kettő közül melyik terhelendő meg (adós), s melyiket kell elismernünk (hitelező). Minden tétel egyszer a tartozik, másszor a követel oldalon jelentkezik, szükséges tehát, hogy a tartozik tételek összege megegyezze a követel tételek összegével. Ha a jelentkező tétel úgy van feltüntetve, hogy az a vonatkozó számlákra bevezethető legyen, az az illető tétel *elkönyvelése*. Ezeket a tételeket időrendben veszi föl a *napló* s ebből történik az átvezetés a *főkönyv* számláira a megfelelő hivatkozással. Az elnaplózás képezi az egész könyvelés alapját, mert magában foglalja az összes fölmerült változásokat s ügyleteket. Az ügyletek a szerint a mint készfizetés alapján jöttek létre *pénztártételekké*, ha pedig határidőre köttettek, azaz hitelezéssel vannak összekötve, *hiteltételekké* alakulnak. E szerint lehet külön pénztári és külön hitelnaplóról szó. A naplótétel szövegezésénél az adós számla nyitja meg a sort s kissé beljebb a hitelező, ezt követi a magyarázat és kivetve a tétel pénzürtéke.

Példa: Elküldünk a Pozsonyi első takarékpénztárnak egy 1000 koronás váltót beszedés végett. A Pozs. tkptr adós a váltó értékével, melyet kapott, s a küldvény számla hitelező, mely a váltót adta. A tétel:

Folyószlák szlja (Pozsonyi I. tkptr) tartozik

Küldvény számla követel korona 1000.—
beszedés végett elküldött küldvényért pr V/10.

Ez hiteltétel. Lejáratkor befolyik az összeg s készpénzben megkapjuk az összeget (incasso díj felszámítása nélkül) akkor

Pénztár számla tartozik

Folyószlák szljának (Pozs. I. tkptrnak)
V/20-diki küldvény ellenértékeért korona 1000

A naplózás tekintetében keletkeztek különböző módozatok, melyek alapján szokás ilyen vagy olyan könyvviteli módokról beszélni. Pacioli rendszeréből látjuk, hogy a pénztártételek fölvételére használta már a *pénztárkönyvet* s a hiteltételek számára az u. n. *előjegyzéket* (*memorial*). Ezeket együttesen összefoglalja a *naplóban* (journál), honnan a tételek az u. n. füzetbe (főkönyv) vezetnek. Ennek a négy lényeges könyvnek kasználata alatt értjük ma az *olasz könyvviteli módszert*. A pénztártételeket és hiteltételeket egy naplóban egyesíti, tehát a főkönyvvel együtt csak 2 lényeges könyvét használ a *francia könyvviteli* mód. Ezeknek a *lényeges könyveknek* (előjegyzék, pénztárkönyv, napló, főkönyv) különböző változásaiból keletkeztek aztán angol, orosz, német, magyar stb. módszerek. A naplóba vezethetjük a tételeket napról napra, vagy pedig a pénztárkönyv és előjegyzék tételeit havonként összevontan, főtételekben. (*Gyűjtő napló*).

Használatos ezenkívül az u. n. *amerikai* (*táblázatos*) *napló* (Grand Journal). Ez annyi hasábra oszlik, a hány számlája van a főkönyvnek. Vezetése az előbbiekkal azonos. Kisebb vállalatoknál jól bevált s különös előnye, hogy a próbamérleg bármely napon föllátható. Kiterjedtebb üzletkör mellett azonban nehézkes a használata. Az amerikai könyvvitel elnevezést nem érdemelte ki, mert eredetének nyomát Flori pater 1626-ban kiadott művében föltaláljuk, hol a szerző 5 számlarovat nyitását ajánlja a napló-

ban. Bármely mód szerint történjék a vezetés, fő-
dolog a számvitel olyatén kidomborítása, hogy : 1) a
főkönyvben összevontan jelentkező tételek genesis
mindenkor kimutattathassék; 2) a könyvvitel appa-
ratusába olykép iktattassanak be a segédkönyvek,
hogy a gazdasági eredmények ne csak a lényeges
könyvekből, hanem minden egyes főkönyvi számlá-
hoz tartozólag — részletesen — vezetett segédköny-
vek rendszeréből is kifejezésre jussanak. Itt tűnnek
föl igazi nagyságuk szerint az olasz barát hagyó-
mányai s Goethe ismeretes szavainak jelentősége,
melyekre a könyvvitel ismerete lelkesítette.*

A kifejlődött gyakorlat főfeladatául tűzte ki
ezek után a számlák olyatán concentratióját, mely-
ből a vagyonállás mindenkor kimutatható legyen s
a végeredmények kimutatásához, a mérleg fölállítá-
sához már csak egy lépés : a fölvelt leltárak beállítá-
sa szükségeltessék.

Ez ugy érhető el, hogy a tételek szövegezése
akként történik, hogy azok folytonos ellentételezés
útján egy rovatba jussanak, melyből a vállalat va-
gyonállapota mindenkor kimutatható legyen. Ezt tár-
gyazza Cerboni rendszere az u. n. *Logismographia*,**
mely Olaszország magán és állami számvitelében
1876. óta törvényileg kötelező. Lényegében ez sem
tér el az ismert formáktól s csak egy új könyv
használatáról van szó, mely „Mérlegnapló“ nevezet
alatt két főszámlában „vagyonrész“ és „üzlet“ rova-
tokban egyesíti a különféle számlák tételeit. Itt már
a próbamérleg felállítása sem szükséges, csupán a
leltárak fölvétele.

Banküzletben csak a kettős könyvviteli rendszer
alkalmazható. Erre utalnak a törvény által előirt föl-
tételek, a helyes ellenőrzés, s a bankoknak az a kö-
telezettsége, hogy kötelesek az eredményekről nyil-
vánosan számolni. A módok tekintetében a szükséglet
mindegyikre kiterjed s fölhasználja azokból azt, ami
a gyakorlat szempontjából legalkalmasabb. Lényegé-

* Welche Vortheile gewährt die doppelte Buchführung dem
Kaufmanne! Es ist eine der schönsten Erfindungen des mensch-
lichen Geistes . . .

** Primi saggi di Logismographia. (1873.)

ben a bankkönyvvitel mégis az olasz módhoz áll legközelebb. Az egyes üzleti eseteknek számlák szerint való tagolása az egyes osztályoknál oly nagy munkálattal történik, mely — különösen nagy bankoknál — osztályonként külön pénztárkönyvet, előjegyzési könyvet vesz igénybe.

Több intézetnél csak u. n. *pénztári brouillonokat* vezetnek, melyből aztán az üzleti órák után történik a bevezetés a pénztári naplóba. Bankoknál, hol nyugta (*bevételi elismervények, kifizetési utalványok*) és ellen nyugta kereszteződnek, ezen okmányokból a tételek fogalmazása az üzleti órák után történhetik. Szokásban van még a pénztárkönyveket úgy beosztani, hogy egyikbe csak a hétfő, szerda és pénteki üzletek, a másikba kedd, csütörtök és szombat tételei vezetessenek. Ennek az a célja, hogy a segédkönyvekbe az átvezetés naponként (*à jour*) történhessenek. Nagyobb intézeteknél minden nagyobb üzletágnak külön pénztára van pl. váltópénztár, ércpénztár, értékpapírok, betétek pénztára stb., van azután külön bevételi és kifizetési pénztár. Mindezeknek természetesen megvannak a külön pénztárkönyvei, melyek a főpénztár könyvében találkoznak. Mindazon tételek, melyek a pénztárkönyvben nem vezetettek, az előjegyzésekre tartoznak. Ennek ügyletei a levelezésben hagynak nyomot, s ez képezi az okmányait. Kiterjedt üzletnél természetesen minden egyes üzletágnak meg van a maga prima notája, előjegyzéke.

II.

Bankszervezet.

Bank elnevezés alatt általában értünk minden hitelközvetítő intézetet. Eredete a pénzzel egykorú s maga a kifejezés az olasz pénzváltók bancojából (pad) származik, melyen azok üzleteiket gyakorolták. Az üzerek művelete kezdetben tisztán pénzbeváltásra szorított, s midőn ezek áttértek letétek elfogadására, átutalások (*giro*) foganatosítására s hitelműveletek végrehajtására, így alakult meg a bankári üzlet. Midőn egy-egy állam hitelre szorult, a pénzverési regale alapján gyakorolt pénzüzletet átadta a bankároknak, s midőn a kamatot is bevezethették, akkor

vetették meg a további fejlemények alapját. Így került lassanként a bank a részvénytársulati vállalkozás kezébe, s a bankárok közül a kisebbek inkább a *magán escompteur* szerepére szorítottak, bár a nagyobbak jelentősége és szerepe különösen nagy pénzügyi actiókban való részesedésökben ma is jelentékeny. A hitelüzletek terjedelme a kulturvilág országaiban óriási arányokban fejlődött, s a bankügy világstatisztikája egyes államok bankügyének fejlődésénél hatalmas számokat mutat. A bankkészletek terjedelme szerint első helyen áll az amerikai Unio, majd Anglia, s ezután következnek Francia, Német s Ausztria-Magyarország. Sokszor egyik állam a másiknak hitelközvetítője, bankárja, a mi saját bankügyének kiterjedésére nagy befolyással van.

A részvénytársulati formában alakult bankok üzleti tőkéje a társaság *részvénytőkéje*, melyet egyesek a vállalatba fektetnek. Az adminisztráció vezetője az *igazgatóság*, ő a bankár, s ő intézi és köti a bank ügyleteit a bank különböző osztályai útján, melyek: a pénztár, a felekkel való érintkezésre, továbbá a levelezési, könyvelési, jogügyi és tőzsdei osztályok. Működésük széles körű, s erre a társulati tőke nem elegendő, ezért betéteket gyűjtenek, járadéktőkéket kezelnek. Az így keletkezett tőkékből leszámítolnak rövid lejáratú, jó váltókat, nyujtanak jelzálog, előleg s egyéb kölcsönöket, syndicátusokat alakítanak, végrehajtanak tőzsdei megbízásokat stb. Ehhez képest a bank *passiv üzletei*: betétek elfogadása, kamatozó kötvények, záloglevelek, pénztárjegyek kibocsájtása letétüzlet, elfogadványhitel, folyószámlaüzlet stb.; *activ üzletei*, melyek útján pénzeit kihelyezi: hitelnyujtás váltókra, ingatlanokra, folyószámlára, értékpapírokra, valutákkal való kereskedés stb. Ezekhez sorakozik a váltóincasso, letétüzlet, tőzsdei bizomány.

Az activumok és passivumok helyes formájának megtalálása a bankroutin feladata. Ha a bank számos fajú ügyleteit sikerrel lebonyolítja a vállalat hasznosító, ellenben, ha pénzeit nem eléggé disponibilis ügyletekbe lekötötte, válságos lehet.

Ez okból czélszerű az olyan bankszervezet, mely az üzletkör specializálása szerint rendezkedik be. A bankok két főcsoportra oszthatók: 1. a melyek ingó hitellel foglalkoznak (*credit mobilier*), 2. az ingatlan hitellel foglalkozók (*credit foncier*). Az üzletkor

specializálása szerint többféle elnevezés alatt alakulnak, jellegök tekintetében a bankok lehetnek: *jegybankok, jelzálogbankok, kereskedelmi bankok*, takarékpénztárok. Nálunk a jelzálogbank és kereskedelmi bank üzlete igen gyakran egybeolvad. Németországban a kereskedelmi bank üzletköréből szigorúan kihagyandó a jelzálogüzlet. Franciaországban ezenkívül a betétüzlet az állami intézetek kezében van, melyek a begyűlt pénzeket kötelesek francia járadékokba fektetni. Ez a mód a nemzeti közhitel emelésére hatással lehet, de mellette a betevők kényszerhitelezői minősége nem vitatható el.

Jegybank.

A jegybankok az államtól nyert fölhatalmazás alapján *bankjegyek* kibocsájtásával foglalkoznak. A bankjegyeket érczkészletökhöz mérten bocsátják ki, kötelezvéen magukat arra, hogy a bankjegy, mint a bank elirmervénye alapján ugyanannyi törvényes vert pénzt fizetnek ki. Szerepök, s üzleti elveik eltérők más bankoktól, s jegyeikkel első sorban a pénzforgalom könnyítésére vannak hivatva. A kibocsájtott jegyek által fölhalmozódott tőkéket egyéb üzletek, főleg a váltók leszámítolása utján hozzák forgalomba.

Feladatuk a nemzet egész gazdasági életének szabályozására kiterjed, s ezért üzleteiknél különös óvatossággal járnak el, mert ezen üzletekben az ország pénzügyi állása is visszatükröződik. A bankügy kérdései közül fontos: 1. az érczkészlet, 2. bankszabadság, 3. jegykontingens, 4. a discount politika kérdései.

Érczkészlet. A forgalomban lévő jegyeknek bizonyos arányban nemes érczcel, azaz arany és ezüst, vagy csak aranynyal kell fedezve lenniök. Az érczkészlet mennyiségére minden államban más törvényes intézkedések tétettek. Nem kívántatik azonban sehol, hogy az összes jegyek érczcel legyenek fedezve, miután egyszerre sohasem kerülnek bemutatásra. Legszokottabb az a rendszer, melynek értelmében a kibocsájtott bankjegyek *egyharmada* érczcel fedezendő, míg a többi a hitelszükségletek könnyen realizálható pénzforrásául használható, s az így kapott értékekkel (váltók, értékpapírok) fedezhető.

Bankszabadság. A jegybankok működhetnek mint szabadalmazott bank, vagy mint társulati bank. A bankszabadság ellenesei féltékenyen nézik az állami

adminisztráció nehézségét, s az állami ingerencia súlyát, s nagy súlyt helyeznek a konkurrenzia és decentralisáció előnyeire, mely a bankszabadsággal jár. Tény azonban, hogy állam bankok nélkül is segíthet magán, midőn kényszerhelyzetében papirpénzeket (*államjegyeket*) bocsájt ki. Ennek pedig az államhatalmon kívül nincs egyéb fedezete. A bankszabadság hívei erre azt hozzák föl, hogy az állami bank érzékészlete háború esetén nem képezhet sértetlen magánvagyon, míg ennek elismerése a magántársulatok érzékészletére nézve nemzetközi szokás.

A jegybankokat a legtöbb államban az állam rossz pénzügyi helyzete hozta létre. Ezek segítették ki előlegekkel az államot pénzzavarából. Így keletkezett az *Angol bank*. Törzstőkéje eredetileg 1,200.000 font sterling, mely később fölemeltetett. Szervezetére legfontosabbak az 1844-ben keletkezett *Peel-akta* határozatai, melyek alapján a többi szabadalmazott bankok számát szaporítani nem szabad. Az államnak előlegezett 14—15 millió font erejéig föl van jogositva fedezetlen jegyeket kibocsájtani. Ez később kiterjesztetett.

A *Francia bank* I. Napoleon által 45 millió frank tőkével alakult. Ez később 182 millióra emeltetett. A jegyek forgalma csaknem korlátlan. *Németországban* több jegybank van följugositva, de ezek között első a „*Birodalmi bank*,” mely 120 millió márka alap tőkével alakult. A giroüzletben sok nevezetes újítást köszönhetünk neki. Észak-Amerikában van a legtöbb jegybank. Itt 20 évre nyernek engedélyt egyes társulatok. Egy központi jegybank alapítása most van tervbe véve.

Az *Osztrák-magyar bank* eredeti czime (1816): „Szabadalmazott osztrák nemzeti bank” volt. 110 milliónyi törzstőkéjét 1868-ban a csökkenő jövedelem emelésére 90 millió forintra szállították le. Fejlődésében zavarták a kényszerárfolyamú államjegyek s a politikai zavarok.

A kiegyezés után átalakult „Osztrák-magyar bankká,” s működése kezdete (1878) óta a szabadsalom két ízben hosszabbított meg újabb 10 évre. Legutóbb 1899-ben, mely különösen „a bank jövő viszonyára a két államkormányhoz, a bank szabadsalom árára s a bankszabadsalom megszüntetésének esete” intézkedik. A bankkal szemben fennállott adósság úgy keletkezett, hogy a bank alaptőkéjére 2000

forint bécsi értékű papírpénzben (s csak 200 frt pengőben) volt befizetendő. A befolyt s megsemmisítendő papírpénzért a kormány ($2\frac{1}{2}\%$) államkötvényeket tartozott átadni. Az államadósság többféleképp módosult. Legutóbb (1899) a még fennállott 80 millió frt 30 millióra szállíttatott le az OMB által, az államkormányok 30 milliónyi lefizetése mellett. Ekkor történt intézkedés az államjegyek káros konkurrencziájának megszüntetésére is. A forgalomban lévő bankjegyeknek legalább $\frac{2}{3}$ részben érczel kell fedezve lenniök. Ebbe 60 millió korona erejéig külföldi ércváltók is beszámíthatók. Az érczkészletet több mint 400 millió koronával meghaladó összeg után a bank 5% adót fizet. A kibocsájtható jegyek mennyiségének ilyenén megszabását értjük a *jegykontingens* megállapítása alatt.

Discont politika. Legjelentékenyebb üzlete a jegybanknak a discontüzlet. Ez váltóknak a kamat (discont) levonásával való vásárlása. A discontláb magasságát szabályozza a discont politika. Erre befolyással van a jegybankok készletei s jegytartaléka, különösen arannyal fizető államokban, melyeknek gondoskodni kell a készletek védelméről. Nagy pénzkereslet idején az érczkészlet visszatartására a kamatláb felemelése alkalmaztatik. Ennek irányító jelei: az idegen váltóárfolyam s a kamatláb állása a nyílt piacon. Az angol bank discont politikája irányadó az egész világkereskedelemre. Ha az érczkészlet apad, a bank emeli a kamatlábat; a külföldi tőke angol váltókat vásárol s a kivándorolt arany újból az angol bankba folyik. Franciaországban a kamatláb állandóan alacsony, de az arany kiszolgáltatásánál ázsiót számít. Ezzel eléri a többi jegybankok kamatlábat. Az alacsony kamatlábat alkalmazza a nem külföldi váltók leszámítolásánál, de itt joga van ezüstrrel fizetni. Az aranyáram irányai nálunk eddig nem hagytak nyomot, mert az arany eddig nem szaporította fizetési eszközeinket. Új valutánknál azonban már számolni kell e körülménnyel. Megvan azonban az aranyvalutának az a tulajdonsága, hogy a pénzpiacot érzékenyen teszi, mert az aranyáram irányai előre nem láthatók, s a discont politika nem annyira az ország benső viszonyai, mint inkább a kontinentális áramlatokhoz alakul. Ezeknek a hatásoknak elhárítása a discont politika feladata.

Kereskedelmi bank.

A kereskedelmi bankok nüzletköre kiterjed, a jegy-kibocsájtás kivételével, mindebankári tevékenységre és sokszor a jelzálogbank üzleteit is gyakorolják. A kereskedelem szolgálatában állván, nagy tőkájokat az alaptőkéen kívül takarékbetétekből gyűjtik. Betét-üzlet és jelzálogüzlet külföldön el van különítve a ker. bank üzleteitől, nálunk ezek mellett a *credit mobilier* üzleti programját is fölveszik. Ez utóbbiak üzleti tevékenysége új vállalatok alapítására, kötvényeinek átvállalására stb. irányul. Ugyanilyen jellegű az *értékpapír bank*, melyek hasonló transactiók keresztülvitelével foglalkoznak, s népszerű nevök: *kibocsátó bank*, (*alapító bank*, *haute banque*). Ugyancsak a kereskedelmi bankokhoz sorolhatók a *leszámitoló-bankok*, *iparbankok*, s az egyes államok gyarmatai kereskedelmének emelésére alakult *gyarmati bankok*.

Jelzálogbank.

A jelzálogbankok kizárólag jelzálogos kölcsönök nyújtásával foglalkoznak. A kölcsöntőke az adósnak valamely telekkönyvvezett ingatlanára — rendszeren a becsérték $\frac{2}{3}$ erejéig — telekkönyvileg följegyeztetik, s rendszeren hosszú időn keresztül évi törlesztési átalányok (amortizáció) fizetése mellett fizettetik vissza. A jelzálogbankok üzleti tőkéje az alaptőke mellett kölcsönkötvények és záloglevelek kibocsájtása útján fedeztetik, melyre a törvény ad engedélyt. Alakulhatnak részvénytársulati alakban, vagy mint földbirtokosoknak hitelszerzés végett való egyesülése. (Magyar Földhitelintézet.) Alakulnak továbbá földtehermentesítések, telepítések keresztülvitelére u. n. *járadékbankok*, *telepítési bankok*.*

Takarékpénztár.

A takarékpénztár különösen a takarékosági hajlam terjesztése végett alakul a takarékbetétek gyűjtőhelyévé. Keletkezésök idejében a jótékonyági alapelv vezette működésüket s mint a „nép erszénye“ gyors szaporodásnak indultak. A haladó kor ma már

* Lásd szerző: „A járadékbirtokok rendszere“ (Magántisztviselők lapja kiadása).

a bankok jellegével ruházza föl. Nálunk a részvénytársulati vállalkozás vette kezébe a takarékpénztárakat, s a közgazdasági követelményeknek mindenkor jól megfeleltek. A magántőke ugyanis nem volt lekötve ipari célokra, mint külföldön, s beállhatott a hitelügy szolgálatába. Külföldön a magántőkét több helyen a közpénzek helyettesítették. Az állami takarékpénztárakat láttuk Franciaországban. Németországban alakultak az u. n. *communalis* (községi) takarékpénztárak. Nálunk nem bírtak ezek népszerűsége vergődni, sőt külföldön is sokat foglalkoztak már azzal, hogy a magántőke támogatásához folyamodjanak. Nálunk az ellenvetések ezek voltak: szabadulni az államsocialismus karjaiból, nehézkes községi adminisztráció, a modern élet nagy terhei, melyek nem engedik, hogy a községi vagyomból megfelelő tőke kihasítható legyen egy községi takarékpénztár alapításához. Sokat hangoztatták régebben (s napjainkban újra fölmerült) az *iskolai takarékpénztárak* eszméje. Az iskolában a tanító órák végével beszédi a tanulók összerakott filléreit, s azt könyvecskékbe jegyezve, a begyűlt pénzt gyümölcsözés végett elhelyezi. Ennek is akadtak pártolói és ellenesei. Ismeretes Waddington francia pénzügyminiszter mondása: „Ha sikerül az iskolai takarékpénztárak meghonosítása, többet használunk a hazának, mint egy új tartomány meghódításával.“ A hivatott kezelők, a tanítók részéről azonban ellenzésre talált. Temérdek új eszme látott világot ezeken kívül a takarékosági hajlam fokozására. Legjobban megérdemli a figyelmet *Scherl Ágoston takarékpénztári rendszere*. Szerinte egy beszédő intézet állíttatnék fel, melynek közegei a tagok lakásán beszédek a betéteket, s azokat a könyvekbe ragasztandó bélyegjegyekkel elismerik. A bélyegjegyek árát a beszédők előre lefizetik, mi által a sikkasztás megvan gátolva. A pénz a részes intézeteknél gyümölcsözés végett elhelyeztetik. Fő pontja a tervezetnek a sorsjáték rendezése, mely szerint a tagok között évenként pénzbeli nyeremények sorsoltatnak ki.

Nagyobb elterjedést értek el az u. n. *pósta takarékpénztárak*. Ez intézményt Anglia vezette be először Sikes londoni bankár indítványára. A takarékoság fokozására legkisebb összegű betéteket is elfogad, s levéljegyek beragasztása által könnyíti a betétek elhelyezését. Uzletköre kiterjed ezenkívül

értékpapírok vásárolására s legfontosabb azon működése, mely a check- és clearing-forgalom életbeléptetésével állott a kereskedelem szolgálatába.

III.

A banktechnika elemei.

(Pénz, Valuta, Hitel, Váltó escompte és discount.)

A pénz. Pénz alatt oly nemes fémdarabot értünk, mely a következő hármasszerepkör: általános érték-mérő, fizetési és csereeszköz betöltésére szolgál. A cserekereskedés idejében még nem ismerték a pénzt, s azt a forgalomban a megfelelő értékű tárgyakkal pótolták. A kifejlődött forgalom aztán reávitte az emberek gondolkozását a nemes fémek használatára. Eleinte pénz alatt csak a nemes fém súlyát értették. Ezt jelentette az ó héber „shekel“ is. A régi kínaiak érmei késalakuak voltak, Perzsiában pedig kardalakban használták, melyből később csak a marokolat maradt meg a pénz alakjául. A pénz feltételeinek legjobban megfelel az arany vagy ezüst. Az ezüst azonban nem bírta elérni az arany becsértékét. Az arany ritkasága gyakorolta az emberekre a különös vonzóerőt. Ennek egyik szép allegoriáját találjuk az argonautáknak az aranygyapjuért való utjáról szóló görög regében. Nálunk az első aranypénzt Róbert Károly verette, ezzel szilárd alapra fektetve a már akkor három száz éve divó pénzverést.

A pénz forgalmi értékét a *fémötvények (érmek)* határozzák meg. Az államok az érmekkel határozzák meg a törvényes pénz súlyát, anyagát, alakját, finomságát. Maga az ércz, mely a törvényes fizetési eszköznek anyagát képezi egy országban, kepezi az illető állam *valutáját*.

A valuta lehet *egyes*, a mint vagy csak aranyból, vagy csak ezüsből veretnek az érmek, *kettős*, ha mindkettő használatos és *vegyes*, ha bizonyos fizetéseknel másnemű pénzt használnak, mint a milyen a törvényes pénz. *Sánta* valuta keletkezik, ha törvényileg csak egyes van megszabva, tényleg mégis mindkét fémmel fizetnek. A valuta megállapítására vonatkozó törekvések közül említendők azok, melyek a pénz anyagának meghatározására csak egyik (különösen

az arany) fémet tartják alkalmasnak (*monometállisták*), s ezekkel szemben azok, melyek mindkét fém használatára vonatkoznak (*bimetallisták*). A bimetallismus hívei létesítették az u. n. *latin pénzkonvenziót*. (Belgium, Olasz-, Francia-, Görögország és Svájc). E szerint a pénzláb a két fémre úgy van megállapítva, hogy egy arany franknak $15\frac{1}{2}$ -szer annyi ezüstről vert ezüst frank felel meg.

A *valuta megváltoztatása* arra vonatkozik, hogy az állam az eddigi fémről egy másikra tér át. A *valuta rendezése* pedig a függő adósságok, átalakításáról, s az államjegyek bevonásáról intézkedik. A valutatörvények megállapítják a törvényes és a váltópénzeket. Az *etalon* (valutafém, az a fém, a mely fém súlyának a törvényes pénzegység megfelel) meghatározása a *pénzverési regale* (államkincstár) joga. A *pénzegység* az a pénzdarab, a mely a forgalom szempontjából egységül van elfogadva. Pl. Franciaországban a frank, nálunk a korona. (Ez utóbbinak a főtípusa a 10 koronás). Hogy egy bizonyos súlyegységből hány pénzegység verhető, azt a *pénzláb* határozza meg. Az érem nemesércztartalmát jelenti a *finom* vagy *tiszta súly*. A nemesércz kopása gátolható ugyanis, ha nemnemes érczel (pl. rézzel) vegyítik. A pénzkereskedésnél ismernünk kell az érme *nemes fémértékét*, *kibocsájtási* és *piaczi értékét*, mely utóbbi az érem keresettségére vonatkozik. Továbbá az érem *forgalmi súlyát*. Ugyanis ha egy érem annyira kopott, hogy a forgalmi súlynak nem felel meg, a forgalomból visszavonandó. Szükséges ezeken kívül a *törvényes eltérés* (remedium) ismerete. Ez azt a súlyt jelenti, melylyel a pénzverésnél a törvényes súlytól (mely teljes pontossággal nem érhető el) eltérhetnek. Ez csupán ezredrészekben van kifejezve, s *rendesen* $1-2\frac{0}{100}$.

A *forgalmi pénzek* (courans pénzek) mellett, melyek forgalmi képessége teljes, veretnek korlátolt forgalmi képességű pénzek u. n. *váltó pénzek*. (Nálunk a nikkel és bronz.) Veretnek némely országban u. n. *kereskedelmi pénzek* a külforgalomban való fizetésekre (pl. 8 és 4-ftos aranyok, körmöczi aranyok.)

Hazánkban és Ausztriában aranyvaluta van. Angliában, Németországban, Észak-amerikai egyesült államokban szintén arany, Franciaországban és Oroszországban kettős.

Az egyes államok pénzegységei és aranypénzei:

A pénzegység
koronában ki-
fejezve

Állam	Pénzegység	Aranypénz
Magyarország és Ausztria	1 korona = 100 fillér	20 és 10 koronás dukat, 8 és 4 frtos arany
24'02 Anglia	1 L sterling = 20 shilling = (à 12 pence)	Egész és fél sovereign
—'95 Franciaország	1 franc = 100 centime	100, 50, 40, 20, 10, 5 francos
1.17 Németország	1 márka = 100 pfennig	20, 10, 5 márkás
3.85'6 Oroszország	1 rubel = 100 kopek	régi fél imperial, új egész imperial, új fél imp.
—'95 Olaszország	1 lira = 100 cents	100, 50, 40, 20, 10, 5 lirás
1.98 Hollandia	1 hollandi forint = 100 cents	10 forintos
—'95 Svájc	1 franc = 100 centime	20 francos
—'95 Belgium	1 franc = 100 centime	20 és 10 francos
—'95 Görögország	1 drachma = 100 leptas	100, 50, 40, 20, 10 és 5 drachma
—'95 Románia	1 lei = 100 bani	20 és 10 lei
4.99'8 Spanyolország	1 pesetas = 100 centimes	25, 20 és 10 pesetas
—'95 Szerbia	1 dinár = 100 centimes	20 és 10 dinaros
1.38 Dánia	1 korona = 100 oere	20, 10 és 5 kroner
1.38 Svéd és Norvégia	1 korona = 100 oere	20, 10 és 5 kroner
—'21'4 Törökország	1 piaster = 40 paras	500, 250, 100, 50 és 25 piasterre
5.30'7 Portugalia	1 milreis = 1000 reis	10, 5, 2, 1 milreis
—'23'8 Egyiptom	1 egyiptomi lira = 100 piaster	100, 50, 20, 10 és 5 piaster
4'99'8 Északamerikai egyes. áll.	1 dollár = 100 cents	20, 10, 5, 3, 1 dollár
2'41 India	1 rupia = 16 annas	15, 10, 5 rupia
5'10 Japán	1 yen = 100 sens	20, 10, 5, 2, 1 yen
7'24'7 China	1 tael = 16 maces = 10 tsien = 10 fen = 10 kash	változó súlyu arany darab
5'03'6 Mexico	1 peso = 100 centavos	20, 10, 5, 2 ¹ / ₂ , 1 peso
95'2 Perzsia	1 kran = 100 chais = 10 senár = 10 bisti = 10 dinár	2, 1, 1 ¹ / ₂ toman

A spanyol 25 pesetas neve másként Alphons d'or, a 100 piaster török aranyé, török lira, Medjidie d'or.

Az orosz fél imperial 5 rubelnek felel meg.

1 kgr. finom nyersaranyért kapunk 3276 koronát, 2784 márkát, 624·42 dollárt, 3437 frankot. Angliában a törvényes ötvényt a standard arany fejezi ki, mely $11/12$ finomságu aranyat jelent, az arany jegyzése 1 onza standard aranyra vonatkozik. A finomság egyéb pénzek $900/1000$ finomságához képest $918/1000$ -nek felel meg, s 1 onza standard arany ára rendszeren 77 sh.

<i>Az aranyérmek</i>	<i>törvényes súlya</i>	<i>min. súlya</i>
1 husz koronás arany	6·77 gramm	6·74 gramm
1 Napoleon d'or 20 frankos	6·45 "	6·44 "
1 dukat (körmöczi arany)	3·49 "	3·48 "
1 20 márkás	7·96 "	7·95 "
1 livre sterling (sovereign)	7·98 "	7·97 "
1 új orosz Imperial	6·45 "	6·44 "
1 hollandi 10 forintos	6·72 "	6·71 "
1 Medjidie d'or	7·21 "	7·20 "

A páritások tekintetében:

100 kor. =	42 arany forint	100 arany forint =	237·10 kor.
" "	= 4·16 livre sterling	10 livre sterling =	240·17 "
" "	= 105·01 frank	100 frank =	95·23 "
" "	= 85·06 márka	100 márka =	117·56 "
" "	= 20·26 dollár	100 dollár =	493·52 "
" "	= 50·41 hollandi forint	100 holl. forint =	198·37 "
" "	= 4·68 török lira	10 török lira =	216·96 "

Hitel. Midőn a forgalomban a javak kiszolgáltatása s az ellenszolgáltatás nem ugyanegy időben történik, akkor lép föl a hitel. Szerepe ugy a magán, mint az államgazdaság életében nagyfontosságú, úgy a pénztökek forgalomba hozásánál, mint a forgalom megkönnyítésénél u. n. *pénzsurrogátumok* (pénzhelyettesítők) útján. Ezek különböző hiteljegyek és értékpapírok alakjában hozatnak forgalomba. Minthogy nagy részben betöltik a pénz szerepkörét, pénznek tekintendők.

A pénzhelyettesítő papírpénzek *államjegyek*, ha az állam bocsátja, ki s *bankjegyek*, ha a bank hozza forgalomba. Ez utóbbi, minthogy fedezete a bank pinczéiben fekszik, az ercznek helyettesítője, míg az államjegy forgalmát csak a törvény ruházza fel fedezettel. A pénzhelyettesítő hitelpapíroknak tekintendők még azok is, melyek valamely követelést képviselnek pl. váltó, értékpapír, warrant és a check.

Váltó escompte és discount. A hitelügyleteknél a kölcsönbe adott tőke tulajdonosa eladja a tőke

használati jogát s a tőke kölcsönbe vevő ezért tartozik bizonyos részt neki átengedni. A tőke használatáért fizetett ár a *kamat*. A kölcsöntőke csak lejárat napján esedékes s hogy mennyivel ér ma kevesebbet, ezt mutatja a lejáratig levonásba hozott kamat vagy *discont*. A váltók vásárlásánál alkalmazzuk a *discont*ot s azt mondjuk, hogy a váltót *escomptáljuk*. A *discont*láb magasságát a *discont* politika határozza meg. A jegybank kamatlába a hivatalos vagy *bankkamatláb*. A *nyílt piacon* (tőzsdén) gyakorolt váltóvásárlás (*escomptálás*), melyet *privát escompteurök*, sőt olykor maga a jegybank is gyakorol, rendszeren a bankkamatlábnál alacsonyabb kamatláb mellett történik, s az itt alkalmazott kamattétel a *magánkamatláb*.

A tőzsde.

A bank azon ügyletei, melyek az érme, valuták, külföldi váltók és értékpapírok adásvételével foglalkoznak többnyire a tőzsdén hajtathatnak végre. A tőzsde az a hely, hol eladók és vevők összejönnek, hogy javaikat kicseréljék. Ez az összejövetel vagy egyesülés az egyes államokban különböző módon jött létre. Angliában szabad egyesülés alapján, míg másutt állami felügyelet alatt. Franciaországban külön tőzsde áll fenn azok számára, kik az üzletet közvetlenül egymás közt kötik a tőzsdeteremnek a sorompókkal elzárt részen kívül eső helyen. Ez a *coulisse*.

A sorompókkal elzárt rész — a *parquet* — csak tőzsdei ügynökök számára van fentartva. Az előbbiben többnyire játékpapírokkal üzérkednek (innen a szokásos elnevezés *coulissier*), míg a *parquet*en csupán járadékok köttetnek. Keletkeztek ezeken kívül u. n. *boulevard tőzsdék*, hol az üzleti órák után (szabad ég alatt) történnek a kötések. Nálunk 1863-ban alakult meg némi előzmények után — melyeknek alapját a pesti Lloyd-társulat készítette elő — a „Budapesti áru és értéktőzsde,” melynek célja: „mindennemű kereskedelmi javaknak, veretlen aranynek s ezüstnek, pénznemeknek, váltóknak, értékpapíroknak eladását és vételét megkönnyíteni.” Az ügyletek *alkusz* közbejöttével köttetnek. A tőzsde létjoga nagy vitákra adott alkalmat. Ellene és mellette is számos

érvet hoztak fel. Lasker elnevezte a tőzsdét egy olyan akadémiának, hol a törvényeket legkönnyebben lehet kijátszani. Többet mond azonban az az axioma, hogy „a tőzsde éles kés, nem való gyermek kezébe.“ Mert annyi tény, hogy a tőzsdét látogatni megfelelő tőke és a valószínűségek helyes kombinálása s ismerete nélkül nem tanácsos. A tőzsdék létjogát minden ellenvetés mellett a közgazdaságtan elismerte, különösen kiemelve a tőzsdei speculatio fontosságát az árfolyam alakulások nivellálásánál. Az árfolyamok körül fontos szerep jut a nagy bankoknak, melyeknek hivatása a tőzsdei tevékenység szabályozására is kiterjed. Mert ha a tőzsde magára hagyatik s ránehezedik a tőzsdei folklorisztika által „uszó anyag“-nak nevezett veszedelem, nagy tőkeveszteségek keletkezhetnek. Az árfluctuáció nem találja meg a helyes relációt, a papírok elértéktelenednek s kényszereladások szüksége áll elő.

A budapesti értéküzlet-szokások szerint az ügyletek köthetők: *készfizetésre*, melyek ugyan azonnal nem, de a kötés utáni napon okvetlenül rendezendők; *leszámlásra*, mely ügyletek a kötés utáni napon a budapesti giro- és pénztáregyletnél leszámolásra bejelentendők. A leszámolást, illetve szállítást nevezett intézet végzi. Köthetők továbbá *határidőügyletek*, még pedig *néhány napra*, mely mindig a kötés utáni ötödik nap; *szabott határidőre*, pl. a hó közepére (medio), vagy a hó végére (ultimo.) A medio ügyletek rendszeren a hó 11-dik napján, az ultimóra kötött ügyletek pedig 4 nappal a hó vége előtt a bpesti giro- és pénztár egyletnél leszámolásra bejelentendők. A szállítás 18-án, illetve a következő hó 3-án teljesítendő.

Tőzsdei kötést képez bármely nemű aranypénzből 500 drb, ezüstből 10000 kor., német birodalmi márka 5000 m. s papírrubel 2500 r. Az ércpénzek zacskókban adandók át. Egy zacskó aranypénz egy tőzsdei tételt képez. Értékpapiroknál, amelyek százalék szerint adatnak 10000 kor. névérték szerint, a darabszámra árult értékpapiroknál 1, 5, 10, 25, 50, 100 drb egy tőzsdei kötés, míg határidőre 25 drb.

A jogosított ügynöknek az *alkuszdíjat* (courtage) mind a vevő, mind az eladó tartozik megteríteni.

Ez rendszerint állampapiroknál $\frac{1}{2}\%$, bankrészvényeknél — némi kivétellel — 70 fillér, külföldi váltók és valutáknál $\frac{4}{10}\%$

A tőzsde előljáráóságában választott tőzsdei bíróság áll fenn, mely mint autonom testület peres kérdésekben tőzsdei ítéletet hoz. Az idevágó tőzsdei ügyletekről, melyek közül az *árfolyamemelkedésre* (*à la hausse*) és az *árfolyamcsökkenésre* (*contremine* vagy *à la baisse*) törekvő spekuláció csoportosul, a bankügyletek között lesz szó.

A bankügyletek.

Váltóüzlet. *Váltóleszámítolás.* Forgalmi jelentőségénél fogva első sorban említendő a hitelpapírok között a váltó. A *váltó* oly okirat, melyben annak kibocsátója kötelezi magát a váltó birtokosának bizonyos időben és helyen a váltóban kitett összeget megfizetni. *Saját váltónál* a kibocsátó és fizető egy személy, míg az *idegen váltónál* különböző. A váltó üzletnél ez utóbbiról lesz szó. Az idegen váltónak 8 lényeges kelléke van: 1. a kiállítás ideje és helye, 2. a lejárat idő, 3. a váltó elnevezés a szövegben, 4. a rendelvényes megnevezése, 5. a fizetendő összeg kitétele, 6. az intézvényezett megnevezése 7. a telep v. a fizetés helye 8. a kibocsátó aláírása. Ha valaki tartozását váltóval kívánja fedezni, elfogadványával ellátva átadja hitelezőjének. Ez ismét használhatja fizetésre s átadja az új hitelezőjének, a rendelvényesnek. A rendelvényes ha pénzre van szüksége forgatja (kitöltött vagy bianco, üres forgatmánynyal látja el) a váltót s a bankhoz leszámítolásra benyújtja. A benyújtás u. n. *benyújtási jegyzéken* történik, mely a váltók részletezését, másolatát tartalmazza.

A bank censeálja a váltót, s ha nem lépi túl a hitelképesség határát s'megfelel a törvényes formáknak, a váltót leszámítolja, s erről *leszámítolási jegyzéket* ad.

Leszámítolási jegyzék.

10 fillér bélyeg		Bíró Nándor, Budapest.			
Összeg	Lejárat	Napok száma	Kamat számok	Fizetési hely	
600	aug. 20.	39	234	Bpest	
215	" 30.	49	105	"	
300	szept. 1.	51	153	"	
<u>1115</u>			<u>492</u>		
6	25	4½% kamat és bélyeg.			

Követel 1108 75

Budapest, 1901. július 12.

(Czégaláírás.)

A leszám. jegyzék szólhat egy vagy több váltóról. Utóbbi esetben (ha a kamatláb minden váltóra ugyanaz) a kamat a kamatszámok után (a napok száma szorozva a váltó összegével) számíttatik.

Ha a bank nem rendelkezik elegendő pénz felett, a leszámított váltókat tovább forgatja egy nagyobb bankra s alacsonyabb kamatláb mellett leszámíttatja, azaz u. n. *viszleszámítolási hitelt* vesz igénybe (Reescompte). A *váltók beváltása*, kölcsönös kicserélése rendszerint (nagyobb bankjainknál) a bpesti leszámoló egyesület útján történik. Ha a banknál az összeg nem folyik be, *óvással* él s visszkereseti számla betérjesztése mellett az összeget a lejárat utáni kamat, óvás költség és $\frac{1}{3}\%$ váltódíj felszámítása mellett előzőjén követeli.

Említés teendő az u. n. *váltomásodlatokról*. A váltóról ugyanis másodpéldányt állítunk ki, ha az első példányt elfogadás végett elküldöttük, s ez hosszabb időt vevén igénybe, időközben a másodlatot forgatva tovább adjuk. Fizetéskor a visszaérkezett első példánnyal együtt lesz bemutatva. Ennek nyilvántartására szolgál a váltósecontróban ezen rovat: „hol a prima?“ A közvetítő céget ugyanis, mely az elfogadás végetti bemutatást teljesíti, az aki az első példányt tovább adta köteles a másodlatra följegyezni. A váltó ügyletek közé sorolható az u. n. *szükségbeli utalvány*. Ha egy kereskedő árukat ad el 3 havi határidőre, vevőjére váltót bocsát ki. Számítva arra az eshetőségre, hogy a vevő nem lesz hajlandó a váltót elfogadni, az intézvényezett neve mellett megnevez még egy másik személyt, mint *szükségbeli utalványozottat*, ki a váltó beváltását *névbecsülésből* (per honor) elvállalja. Az így ellátott váltót leszámíttatja. A váltóbirtokos a szükségbeli utalványozottól az összeget óvás előmutatása mellett követelheti.

Küldvények (Incasso). A váltót lejáratkor praesentálni kell az elfogadónál vagy telepesnél kifizetés végett. A kereskedő azonban nem mutathatja be váltóit a vidéki telep helyén s ezt a bankra ruhazza, mely a váltó értékének beszedését a *váltó incasso* útján teljesíti. A váltó, check vagy utalvány átruházott u. n. procura forgatmánynyal történik (e szavakkal „értéke beszedés végett“). Nemfizetés esetén a bank óvással él, s a viszkereseti számlával együtt a váltót visszaküldi. Ha azonban a beküldő az óvás föl vételét mellőzni kívánja ezt a forgatmányban jelöli meg e

szavakkal: „költség nélkül“ (ohne Kosten). A költségek külföldön „*perte*“ vagy „*damno*“ czímen lesznek elszámolva. A váltók beszedése Bpsten a bpesi giro- és pénztáregylet útján történik, míg a vidéken fizetendőket a bank az Osztrák-magyar banknak adja át beszedési jegyzék kíséretében, vagy pedig az illető helyen levő levelezőjéhez küldi. Ha a váltó külföldi értékre szól a beszedés saját valutánkban a napi tőzsdei középárfolyammal való számítás mellett történik.

Bankelfogadványok. A bankok jóhitelű egyéneknek vagy pedig valamely értékpapir fedezet mellett megszavaznak bizonyos összegű *elfogadvány hitelt*. (Acceptations Credit). Az illető cég ennek keretén belül, szükséghez képest a bankra váltót intézvényez (rendesen 3 havi lejáráttal) s azt értékesíti. Ezért a bank u. n. elfogadási jutalékot számít.

Külföldi váltók. A külföldi pénznemben kiállított és külföldön fizetendő váltót nevezzük *külföldi váltónak* (*devisé*), melyet a kereskedő áruí fejében kap, vagy intézvényez a vevőre. Exportunkkal nagyon szoros összefüggésben van a devisek kérdése. A külföldi váltók vásárlásánál értékszámítást kell végeznünk, azaz ismernünk kell azt az értéket, mely a külföldi pénz értékét belföldi pénz értékében kifejezi. Ez az *érempari vagy árfolyam (váltóegyenérték)*. A budapesti tőzsdén a külföldi váltók jegyzése *látra*, azaz bemutatáskor azonnal fizetendő váltókra vonatkozik.

A külföldi váltók leszámítolásánál figyelembe kell venni az u. n. *postai napokat*. A külföldi helyi tőzsdei szokásokhoz képest ugyanis az eladónak meg kell térítenünk a postai napokat, minthogy az angol és orosz piacoknál az átadást követő negyedik nap, németországi váltóknál a második, s a többi külföldi váltóknál a harmadik nap tekintetik a *látra* szóló váltók lejáratí napjának. A bpesti tőzsdei árfolyam *látra* szóló váltók értékét jegyzi ezért 4, 2 illetve 3 napra kamiat nem számítható. Figyelemmel kell lennünk továbbá a *kiméleti napokra*, mely a londoni váltóknál azt jelenti, hogy a váltók esedékességök után harmadnap fizetendők. Ezeket a napokat a vevő veszíti. A check azonnal fizetendő, itt a vevő a 3 kiméleti napra eső kamatot az eladónak megtéríti, miután a checknel a kiméleti nap elesik.

Budapest, 1901. június 29.

Pl. Vétel

3000 frcs pr. aug. 10.	Párisra árfolyam 96.—	2880.—
árfoly. lejáratára július 2.	} 39 nap 2 ^o / _o kamat 39 n.	6.24
váltó „ aug. 10.		Va. pr. jun. 29. fiz. <u>2873.76</u>

Budapest, 1901. jul. 16.

Vétel

£ 150 „ — —	pr. szept. 2.	nap 44	kmtsz.	6600
„ 350 „ — —	„ 10.	„ 52		18200
„ 310 „ — —	„ 20.	„ 62		29220
„ 300 „ — —	„ 30.	„ 72		21600
£ 1110 „ — sh — d				<u>65620</u>
„ 4 „ 9 „ 10	2 ¹ / ₂ %	discount		
£ 1106 „ 11 „ 2	à 240 k			<u>26545 k 54</u>

A londoni váltóknál figyelemmel kell lennünk arra, hogy míg nálunk a kulcsszámoknál az évet 360 napnak vesszük, Angliában 365 napnak veszik. A discount kiszámítása következő:

kamatszám 65620:146

$$(2\frac{1}{2}\% \text{ kulcsszáma: } 365:2.5) = \text{£ } 4.494 = \text{£ } 4$$

$$\begin{array}{r} 494 \times 20 \\ \hline 9,880 \quad 9 \text{ sh} \\ 880 \times 12 \\ \hline 1760 \quad 10 \text{ d} \\ \hline 10,560 \\ \hline \text{£ } 4,9 \text{ sh } 10 \text{ d} \end{array}$$

A kamatláb a külföldi váltóknál mindig az illető külföldi pénzpiacz bankkamatlába. A discount felszámításán kívül figyelembe jöhet még a courtage, a pérté és a külföldi bélyeg levonása. Külföldön kiállított és belföldön fizetendő váltóknál az első belföldi forgató aláírása előtt ragasztandó fel a belföldi bélyegilleték. A belföldön kiállított és külföldön fizetendő váltók a belföldi bélyegskála szerint bélyegzendők. utalványok (8 napnál nem hosszabb lejáratral) 10 filléres,* a check pedig 4 filléres bélyeggel látandó el. A külföldi bélyeget az első külföldi forgatmány előtt kell leróni. Ha a váltó külföldön állított ki, külföldön fizetendő, de belföldön lett

* 1893-ban kelt p. ü. min. rendelet szerint.

forgatva, átmeneti bélyeget fizet, mely minden 200 korona után 4 fillér. Később lejáratú váltóknál a kiméleti napokra (mint a londoni példa mutatja) nem vagyunk tekintettel s a kiindulási napnál csak csak a póstai napok jönnek tekintetbe. Checknél a kiméleti nap térítendő.

Ha valamely kereskedő váltói árfolyamát előre biztosítani kívánja, akkor kilátásban lévő követeléseit — kötlevel alapján — eladja a banknak, melyben az árfolyamok egy későbbi határidőre megállapíttatnak s a kereskedő az összeget a határidőn belül szállított értékekért a szállításkor kapja. (Vétel határidőre, vagy kötésre.)

Arbitrage. Arra, hogy egy kereskedő külföldi tartozásait vagy követeléseit kiegyenlítsé, többféle mód között választhat, s hogy melyik a legelőnyösebb, azt az arbitrage-üzlet útján éri el. Ennek lényege az, hogy megtudjuk, mennyibe kerül valamely külföldi pénzben fizetendő összeg más váltópiacz árfolyama mellett az arbitrageálás (váltókémeelés) helyén? Tisztába kell jönnünk az árfolyamok közötti eltéréssel (*marge = megtakarítás*), továbbá azzal, hogy ez az eltérés remittálás vagy intézvényezés által hoz-e hasznot?

Pl. Budapest tartozik Párisnak 1000 francra, s Budapest jegyez Párisra 100 francért 96 korona Páris-Budapestre 100 koronáért 105 franc 20 cent.

Az 1000 franc kerül

remittálás útján

x kor. fizetendő	1000 francért, ha
Budapesten 100 franc	96 korona

$$x = \frac{1000 \times 96}{100} = 960 \text{ koronába.}$$

intézvény útján

x kor. fizetendő	1000 francért, ha
Páris jegyez 105 franc 20	100 koronára

$$x = \frac{1000 \times 100}{105 \text{ K } 20} = 950 \text{ K } 57 \text{ fill.-be.}$$

Az olcsóbb helyen veszünk, tehát Párisal intézetünk, mivel ez kevesebbe kerül. Az arbitrage gyakorlására banküzletekben, nagy gyakorlat szükséges, ezenkívül megkívántatik a különféle tőzsdei piaczok

ismerete és megfigyelése. Szóval, a *calculatio*, mely mutatja, hogy *direct* vagy *indirect* művelet vezet-e célhoz. Ha a felhozott példában előnyösebb londoni váltóval fedezni a tartozást, az *arbitrage* közvetett, *indirect*. Szükséges ezenkívül az árfolyamok nivellálása s az árfolyamok közötti paritás kiszámítása. Az árfolyamok nivellálása hosszú lejáratú váltóknak rövid lejáratuakká való változtatásából áll és megfordítva. Első esetben az időközi kamatot az árfolyamhoz hozzáadjuk, második esetben levonjuk.

Például a váltóárfolyam :

	Párisban	Berlinben	Londonban	Bécsben
Berlinre	120 (3 hó + 4%)	4% disc.	20·60 (3 hó)	118 (à vista)
Londonra	25·20 (à vista)	20·40 (3 hó)	2% disc.	241 "
Bécsre	105— (3 hó)	86— (2 hó)	25— (3 hó)	—
Párisra	2% disc.	80·40 (2 hó)	25·40 (3 hó)	96 K "

A jegyzés 100 külföldi egységre vonatkozik a *londoni jegyzés pedig egy angol fontra*, kivételt képez még London Párisban és Berlinben, hol a jegyzés 1 angol fontra és Budapesten, hol a londoni váltó jegyzése 10 angol fontra vonatkozik. A kamatszámítás általában a külföldi kamatláb szerint történik. Keresendő pl. hol legelőnyösebb az *arbitrage* párisi váltóval. Az árfolyam Bécsben à vista 100 frcs 96 K.

Berlinben M	80·40	Londonban frc	25·40
+ 2 hó 2%	—·26	+ 2% 2 hó	—·08
M	80·66 à vista	frcs	25·48

à vista, a paritás Bécs és Berlin között

x kor.	100 frcs vista Páris
100	80·66 márka
100 m	118 kor.

$$x = \frac{100 \times 80·66 \times 118}{100 \times 100} = 95 K 17$$

Bécs és London között

x kor.	100 frcs à vista Páris
25 frcs 48	1 £
1 £	24 K 10
x	= 94 K 58

A három árfolyam közül a *marge* legnagyobb a berlini és londoni árfolyamok között (96·04—94·58). Ezért legelőnyösebb lesz, ha Londonban párisi váltót

veszünk 94·58-ért s Bécsben eladunk 96 koronáért, azaz Londonban Párisba remittálunk, míg Bécsben eladjuk Párisra szóló intézvényünket.

Bankári arbitrage. Az arbitrage nagyobb terjedelemben csak bankok és bankárok között szokásos, mert csak ezeknek van módjukban az árfolyamhullámzásokról s egyéb speculatio alapjául szolgáló tudnivalókról összeköttetések révén tudomást szerezni. Ily bankösszeköttetések folytán jöttek létre az ú. n. **nostro (egyres czégre mio) és loro (vostro, egyes czégre suo) üzleti viszonyok.** Előbbinél az ügyleteket a bank más külföldi bankcég által végezteti, abból pedig, a mit egy külföldi bank megbízásából maga gyakorol a loro ügyletek keletkeznek. Az elszámolás a *conto mio v. nostro*, illetőleg a *conto suo v. vostro* számlákon történik. A két vagy több pénzpiacz közötti arbitrage közös gyakorlásából, a nostro és loro ügyletek kombinálásából keletkeztek az u. n. *méta* (feles, közös) ügyletek. Az elszámolás kölcsönösen adandó folyó számlákon történik, melyek ugy a külföldi, mint a belföldi értékelszámolást tartalmazzák. Az arbitrage kiterjedhet a deviseken kívül érték-papírokra és valutákra is. A váltó forgalomban szokásos az u. n. *netto appoint*, vagy netto kiegyenlítéssel való küldvényezés, midőn tartozásokat egyenlítünk olyan váltóval, vagy értékekkel, mely a keresletnek, illetve a teljes kiegyenlítésnek teljesen megfelel. Itt ügyelnünk kell főleg arra, hogy a számlába mindennemű költség bennfoglaltassék, miután ez utólag nem reclamálható.

Példa. Berlin megbízásából fizetünk 4500 knát az Osztr. m. bank giroszámlájára, melyet minthogy per Netto appoint a vista Berlinbe szóló váltóval kívánja kiegyenlíteni, rajta a következő intézvényvel vesszük meg:

M 40 10·83	a vista a	112·40	4508·17
	$\frac{1}{8}\%$	jutalék	5·63
	$\frac{1}{2}\%$	$\frac{1}{100}$ ctge.	2·24
	porto	30	8·17
			<hr/>
			4500—

Pénzbeváltás. A pénz ismertetésénél soroltuk föl mindazon tudnivalókat, melyekre a nemes fémekkel s külföldi vagy vert pénzekkel való kereskedésnél figyelemmel kell lennünk. Ismernünk kell a tiszta

arany értékét a különböző államokban, továbbá, hogy mennyivel ért többet a vert arany a nyers aragnál, a szállítási, verési költségeket és relatiókat. Az aranyrudakkal való kereskedelem jobbára jegybankokban s nagy külföldi bankokban szokásos. Idevág az aranyarbitrage gyakorlása is. A paritások, a különböző pénzek arányának kiszámításánál nézzük a következő példát: keresendő a paritás frank és korona között:

x fres. | 1 K Egy font aranyból vernek
3280 | 3444 $\frac{4}{9}$ fr. 3444 $\frac{4}{9}$ frankot és 3280 koronát.

$$\frac{3444\frac{4}{9} \times 1}{3280} = 1.05 \text{ fr. érföl 1 koronával}$$

Hány arany koronát kapunk az Osztrák-magyar banknál egy kgrm színaranyért, ha az aranyrudat 3437 frankért vesszük, s ezért devisát küldünk melynek árfolyama 95.30 K

x K | 1 krg. aranyrud
1 | 3437 fres
100 | 95 K 20

$$x = \frac{3437 \times 95.30}{100} = 3275 \text{ K } 46$$

Az eredményhöz még hozzáveendő $\frac{1}{8}\%$ szállítási költség, $\frac{1}{2}\%$ súlykülönbséget, fémjelzési díj a 2 kor. s az osztrák m. bank által felszámított $\frac{1}{3}\%$ verési költség. Ezekkel együtt az aranyrúd kerül körülbelül 3285 koronába, míg az Osztr. m. b. aranyrudanként csak 3276 koronát fizet. Itt csak akkor érhattünk volna el nyereséget, ha a devise-árfolyam alacsonyabban áll.

Az érmekek tőzsdei kötése történhetik készpénz vagy szállítás mellett. Kisebb mennyiségek csak készpénzben köthetők. Figyelembe veendőek itt az árfolyam (pénz rovatban levő árért vesszünk, az árú rovat árában ajánlunk), a courtage ($\frac{4}{10}\%$) jutalék $\frac{1}{8}\%$. A jegyzés vonatkozhatik *vert* és *kör* aranyra. A *vert* arany a folyó évben *vert* aranyat jelent, a *kör* pedig a már forgalomban volt, de reczés szélében még meg nem kopott aranyat. Az esetleg mutatkozó súlyhiány (manco) pótlendő. Ez az árfolyam érték után 1–5% (10–50 fillér). Az érmekek mintái mellett szükség van egy jó mérlegre is, különösen ha nagyobb mennyiség vételéről van szó. A súly meg-

határozásánál ismerjük az egyes aranyak minimális súlyát — egy zacskó tartalmaz 500 drbot, tehát az egyes súly 500-szor veendő, hogy megtudjuk egy zacskó arany árát (egy zacskó 20 márkás = 3·975 kgr. mert 1 drb, 7·95 grm. \times 500). Tekintve az ezüst alacsony árát, az *ezüstpénz-kereskedelem* sohasem ölt oly dimenziókat, mint az aranyé. Különösen külföldön főleg Londonban űzik az aranyüzletet nagy terjedelemben. Az ezüst kereskedelme azonban nem igen jár előnyvel. Fontos az aranypénz kereskedelme mellett a kereskedés *papírpénzekkel*, hol különös fontosságú az egyes papírpénzek ismerete. Az árfolyam itt nagyon változó, minthogy a papírpénzek az arannyal szemben *disagioja* van, azaz a külföldi kereskedésben kevesebbet ér, mint ugyanolyan értékű aranypénz.

Betét üzlet. Takarékbetéteknek kamatozásra való elfogadása képezi a bank ezen üzletágát, mely egyike a legfontosabbnak, mert a banknak a nagy dimenziójú banküzlet gyakorlására nagy tőkére van szüksége, s alaptőkéjén kívül ezt abban találja meg, hogy a betevők tőkéjét igyekszik magához vonni. A betétüzletnél figyelembe jön a kamatláb, mely a betét hosszabb, vagy rövidebb tartamához képest alakulhat, továbbá a fölmondási idő, melyet válságos viszonyokra való védekezés gyanánt szoktak kikötni, hogy a nagy visszafizetések egyszerre ne történjenek, bár nem szoktak mindig ragaszkodni a kikötött fölmondási időhöz. A bank a betéteket lehetőleg könnyen mobilisálható jó activumokba fekteti, a mi a bank disponibilitására különben is szükséges. A betétek elfogadása következő módozatok mellett van szokásban: a) takarékbetési könyvekre, b) pénztárijegyekre, c) folyószámlákra. Szokásos ezenkívül az u. n. betét csoportok vagy évtársulatok alakítása, melyet különösen népbankok s önszegélyző szövetkezetek kultiválnak, kisebb összegben fizetendő betéteket u. n. zárt (kötelező) betéti könyvekbe jegyzik, s az évtársulat leszámolása (3—5 év) után osztják ki a tagok között a kamat és a késedelmi díjakból halmozott nyereséget.

A *takarékbetési könyvekre* történt elhelyezésnél főszerepet játszik: a kamatláb, fölmondási idő, tőkésítés. Az ezekre vonatkozó határozatok a betéti könyvekben rendszeren bennfoglaltatnak.

A kamatláb meghatározásánál figyelembe veendő hogy (az 1883 évi VII. t. cz. értelmében) a betétek kamatai után 10 % betéti kamatadó fizetendő, mely a feleknek fizetett kamatot (föltéve, hogy az adó befizetését a bank elvállalja) szaporítja. A betétösszeg a betétkönyv felmutatójának rendszeren kifizettetik, ha csak a betevő azt külön kikötésse e magának nem kívánja fenntartani, mely fenntartás a betéti számla lapjára följegyeztetik. A kamat számítása az összetett kamat számításán alapszik, mert a kamatokat fél-évenként a tőkéhez csatoljuk, s a következő félévben ez is kamatozik. A számítási képlet $T_n = T \times 1.0^{pn}$. Ez azonban kész tabellák (a törlesztés tervnél említett Murai vagy Spitzer) segítségével rövidebben végezhető a hosszabb időn át elhelyezve volt betétek kamatainak kiszámításánál. *Magán a betéti számlán a folyószámláknál szokásos számítás nyer alkalmazást.*

Pénztárjegyek. A bank elfogad betéteket előmutatóra szóló pénztárjegyekre. Ezek rendszerint 100, 500, 1000, 5000, koronás czimletekből állanak, s az összegén kívül a felmondási időt, kamatlábat s a czégaláírás mellett a határozatok rövid kivonatát tartalmazzák. A kamatokat félévenként, vagy csak a leszámolásakor fizetik ki. A pénztárjegyek ellenőrzése a czimletek szerint külön-külön készített könyvek szolgálnak, melynek lapjai a levágott pénztárjegy számát összegét, kifizetési idejét stb. tartalmazzák.

Folyószámla üzlet.* A bank üzletfeleinek folyó követelését, és tartozását folyószámlán vezeti, ha erre megbizást kap, illetve a fél a bankkal folyószámla viszonyba lép. A folyószámláknál az egyenleg a félre nézve rendszeren activ, s az u. n. *nyílt hitel* nyújtásának csak bankári összeköttetéseknel van inkább helye. Ha azonban a számlaviszony megkívánja, úgy a folyószámla hitel fedezésére a bank feleitől egy bianco váltót (kelet és lejárat kitöltetlen), kötelevényt, vagy biztosítási okiratot vesz, melynek alapján zálogjogi biztosításnak van helye. Az üzleti időszak lejártával (negyed vagy félévenként) a bank feleinek folyószámlát küld, vagy pedig azt az *ellenkönyv* helyettesíti, melyek mindegyike az egyes üzleti

* A folyószámlák változatos példáit tartalmazza szerző következő munkája: Check és folyószámlák (Lampel R. udv. könyvkeresk. Bpest.)

eseteken kívül a lezárást is tartalmazza. Ez utóbbi a kamatok és költségek kiszámítása után mutatkozó egyenleg kitüntetéséből áll.

A zárlat előkészítésére szükséges a lejáratú idő kitétele, a kamatnapok és kamatszámok kiszámítása, s a jutalék és költségek megállapítása végett a *franco* (jutalékmentes) tételek megjelölése. A tételek lejáratára, illetőleg értékelésére különös megállapodások vannak, s rendszeren a bevezetés napja, míg váltóknál és intézvényeknél a lejárat napja. Discontált váltóknál a leszámítolás napja. A hónap 30 napnak vétetik s a kiindulási idő s a tétel lejáratú közötti idő adja a kamatnapokat. A tétel összege és a kamatnap szorzatából kapjuk a kamatszámokat.

A lezárásnál háromféle mód nyerhet alkalmazást: a *progressiv* (német), *retrográd* (francia) és a *fokozatos* (angol) mód.

A *progressiv* módnál a kiindulás a zárlati nap, s a tételeket a lejáratútól a zárlati napig számítjuk. A *retrográd* módnál a kiindulás (időszak) a legkorábban lejáratú tétel (rendszeren az egyenleg). Az angol módnál a számítás külön kamatlapon történik, úgy hogy a legkorábban lejáratú tétel napjától a legközelebbi lejáratú tétel napjáig számítjuk a kamatnapokat. A legutolsó tételtől pedig a zárlati napig. A kamatokat a kamatszámok egyenlege után számítjuk, ha pedig mindkét oldalra külön kamatláb van kikötve, úgy minden oldal kamatszámának összege után külön kiszámítandó. A kamatszámokat rendszeren százalékkal rövidítve írjuk a folyószámlába.

A lezárt folyószámlánál használt kifejezések: S. e. et o. (*Salvo errore et omissione*) tévedések és kihagyások lehetőségével. T. f. m. (tévedések fenntartása mellett).

Tartozik

Progressiv mód.

Követel

Tartozik						Követel					
Kel.	Tétel	Lejár.	Napok	K. sz.	Összeg	Kel.	Tétel	Lejár.	Nap	K. sz.	Összeg
		jul. 1.	180	6336	3520			jul. 15	165	1980	1200
		okt. 10.	80	560	700			jul. 26.	154	770	500
		aug. 5.	145	2175	1500			d. 20.	10	85	850
		okt. 15.	75	675	900			nov. 1	60	3642	6070
		sz. 12.	108	324	300		Kam. sz Egyenl.			4451	
		nov. 11	49	858	1750						
	6% k.				74 18						
	4451 k.										
	sz. u.				10928 8744 18						10928 8744 18
	Egyenl.				124 18						

Zárlat decz. 31. A kamatnap a tétel lejáratától decz. 31-ig terjedő idő. A kamatszámegyenleg arra az oldalra irandó, hol a kisebb kamatszámösszeg áll; a kamat a kamatszámegyenleg után számítva arra az oldalra jön, hol a nagyobb kamatszámösszeg áll.

Retrográd mód.

	Lej.	Nap	K.sz.	Összeg		Lej.	Nap.	K.sz.	Összeg		
6% kam.	jul. 1.	Epo	che	3520	Egyenleg	jul.15.	15	180	1200		
	okt.10.	100	700	700		jul.26.	26	130	500		
	aug.5.	35	525	1500		d. 20.	170	1445	850		
	okt.15.	105	945	900		Nyers nov. 1.	120	7284	6070		
	sz. 12.	72	216	300		egyenl.50 d. 31.	180	90			
	nov.11.	131	2292	1750							
			4451	74		18				124	
			9129	8744		18				9129	
											8744
		Egyenl.				124	18				

Zárlat decz. 31. A kamatnapot a lejáratától egy tetszésszerinti kiindulási napig számítjuk, itt az egyenleg az időszak (epoche), kikeressük a két oldal brutto tőkeegyenlegét s azt a zárlati naptól a kiindulási napig levő napokkal szorozva, a kamatszámot odairjuk, a hol a kisebb tőkeösszeg áll. A kamatot pedig a kamatszám egyenleg után arra az oldalra, a hol a kisebb kamatszámösszeg áll.

Fokozatos (angol) mód.

Viszony	Összeg	Lej á r a t	Nap.	Kamatsz.	
				T.	K.
Tartozik	3520	julius 1. — julius 15.	15	528	
Követel	1200				
T.	2320	julius 15. — julius 26.	11	255	
K.	500				
T.	1820	julius 26. — augusztus 5.	9	164	
T.	1500				
T.	3320	augusztus 5. — szeptember 12.	37	1228	
T.	300				
T.	3620	szeptember 12. — október 10.	28	1014	
T.	700				
T.	4320	október 10 — október 15.	5	216	
T.	900				
T.	5220	október 15. — november 1.	15	783	
K.	6070				
K.	850	november 1. — november 11.	11	—	93
T.	1750				
T.	900	november 11. — deczember 20.	39	351	
K.	850				
T.	50	deczember 20. — deczember 31. kamatszámegyenleg	10	5	4451
T.	74.18	6% kamat 4451 kam. sz. után			4544
T.	124.18				4544

Zárlat decz. 31. A legkorábban lejáró tételtől a legközelebbi lejáratig kiszámítjuk a napokat s a kamatszámokat a megfelelő rovatba írjuk, aszerint a mint a tétel tartozás vagy követelés volt. A legközelebb lejáró tételt ez alá írjuk, s a kettő egyenlege után folytatjuk a kamatszámok kiszámítását. Végül a kamatszámegyenleg után kiszámítjuk a kamatot.

Előfordul gyakran, hogy egyes tétel a zárlat után jár le. (*Discont tételek.*) Ezeknek kamatszámait vörös tintával jegyezzük be, s zárlatkor az egyenleget fekete tintával írjuk arra az oldalra, a hol a kisebb vörös kamatszám összeg áll.* A számítási módok között legbiztosabb az angol mód, mely bármely esetben (változó kamatláb, zárlati idő megváltoztatása) minden nehézség nélkül alkalmazható.

Check és giroüzlet. A folyószámlaüzlettel kapcsolatban fejlődött ki a checkintézmény. A *check* bankletét (folyó v. check számlakövetelés) alapján látra szóló fizetési rendelkezés. A checkszámla állandó jellegű betétet feltételez, A bank a betétet a számlatulajdonos *ellenkönyvében* ismeri el, s ebbe jegyzi a további bevételeket és kifizetéseket. Vidéki feleknél ezt levelezés helyettesíti. A számlatulajdonos ezenkívül egy u. n. checkfüzetet kap. A *talonra* (bárca, melyről a check leszakítható) jegyzi maga számára az adatokat, a checket pedig kiállítja, aláírja és tovább adja. Check alapján az összeget fölveheti, egy másik számlára átíráthatja (*giroüzlet*) és végül harmadik személyeknek fizetéseket teljesíthet. A check szólhat bemutatóra vagy bizonyos névre. Utóbbi esetben tovább forgatható. A check különböző alakjai közül említendő az *elszámolásra szóló ch.*, melyen e szavak „csupán elszámolásra“ azt jelentik, hogy a bank ellenkönyvelés útján téríti az összeget. *Értékpapír ch.* Ezeket a berlini, bécsi és bpesti giro- és pénztár-egyenletnél használják, s az értékpapírok tényleges szállítását pótolván, értékpapírokról szólnak. Továbbá nevezett egyletnél az értékpapírok letétbe helyeztetnek, s ezek felett check útján rendelkeznek (tőzsdei üzlet lebonyolításánál). *Crossed check*, (check barré, keresztezett ch.) midőn azt akarjuk, hogy a ch. csak

* Az angol módnál a *discont* kamatszámot (kerülendő a vöröskamatszámokat) fekete tintával az egyenleggel ellenkező rovatba írjuk.

bankház útján legyen incassálható, a checkre kis párhuzamos vonal közé bejegyezzük a jogosult bank cégét. A checkintézmény tulajdonképeni hivatása az volna, hogy leszámolás, tehát elkönnyvelés útján egyenlítessék ki, s ezért valódi magaslatára a giroforgalomban emelkedik. Nálunk a giroüzletre nézve legjelentősebb szervezet az Osztrák-magyar bank giroforgalma. A giroszámtulajdonos betétei alapján (mely nem kamatozik) fizetéseket és átírásokat teljesít. Checkjei kétfélék: *fehér check* alapján az összeg készpénzben fölvehető; *vörös checket* állítunk ki, ha azt akarjuk, hogy az összeg egy másik giroszámlára átírassék.

A giroszámlán bizonyos törzsbetét mindig bennhagyandó. Az Osztr. magy. b. határozatai szerint, ha valamely cég váltóleszámitolási hitelt ohajt, giro számlával kell birnia. Második neme a giroüzletnek a postatakarékpénztár check és clearing forgalmában érvényesül. A postatakarékpénztárnál u. n. befizetési lapokkal nem számlatulajdonos is teljesíthet befizetéseket más számlájára. A visszafizetések és átutalások a postatkptri check alapján következő módzatok mellett történhetnek: 1. a számlatulajdonos kitölti a checket, s minden forgatmány nélkül annak küldi el, kinek fizetni akar. 2. Ha a ch. nem bemutatóra szól, akkor a forgatmányba jegyzi az illető céget, ki részére a postatkptr az összeget utalványozza. 3. A forgatmányba foglalható ez is: „postautalvány útján.” Ezen esetben a postatkptr az összeget postautalvánnyal küldi el 4. Egy másik számlatulajdonos számlája javára irathatja: N. N. számlája javára irandó. 5. Atutalhat valamely cégnek az Omb-nál főnnálló giroszámlájára. 6. Átutalhat a cs. és kir. osztr. postatkptrnál főnnálló clearingszámla javára. A *clearinghouse* intézménye, hol a checkek alapján történő elszámolások teljesítettnek, Angliában érte el tetőpontját.

Bankutalványok. Itt említendők az u. n. bankutalványok, melyeket az Osztr. magy. b. az összeglefizetése mellett kiállít bármely fiókjára, vagy valamely más bank kiállít egy külföldi bankcégre, s ez értesítés mellett az összeget a félnek kifizeti.

A check nálunk 4 filléres bélyeggel látandó el. A bankutalvány a mennyiben 8 napon belül fizetendő 10 filléres bélyeggel látandó el. Az Osztr. m. bank

utalványai bélyegmentesek (a fehér és vörös check azonban rendszeren 4 f. bélyegzendő). A check Németországban bélyegmentes, Franciaországban helybeli 10 cm. nem helybeli 20 cm., Angliában 1 d.

Hitellevelek. Az átutalások különböző nemei mellett — főleg utazásoknál — különös előnnyel használhatók az u. n. *hitellevek* (accreditiv). Ebben a bank a megbízott bankházat fölhívja, hogy a bemutatónak bizonyos összeget fizessen. A hitellevél rendszeren korlátolt összegről szól (korlátlan fizetésről csak igen magas állású egyéneknek adatnak ki). A *rembours*, azaz a megbízóbanknak a megbizásért való fizetése történhetik esetenként, intézményezés által vagy egyszerre az egész összegre. A hitellevek szólhatnak több külföldi bankra is (*circular credit-brief, körhitellevél*), midőn a fél több helyen kívánja az összeget fölvenni. Az értesítő levelek valamennyi címre elküldetnek az accreditált fél aláírási mintájával együtt. Az egyes bankok reájegyzi a fölvett összeget s a melyik az utolsó részletet kifizeti, átveszi és a megbízónak beküldi a hitellevelet.

Külföldön különösen angol és francia bankokban divatoznak az u. n. *körjegyek* (*circular notes*). A fél az előre lefizetett összeg fejében fix összegről szóló (100, 200, 1000 fr. v. livre sterling), s a megjelölt bankok által fizetendő utalványokat kap. Ezen kívül kap egy u. n. előmutató okiratot (lettres d'indication), mely különböző helyekre van czimezve, s a fél aláírási mintáját tartalmazza. Az utazó az összeget a megjelölt banknál árfolyamértékben kapja meg, a bank pedig az utalványt beküldi a kibocsájtó banknak.

Értékpapírüzlet. Értékpapírok alatt értünk minden olyan kötelezvényt, melyet állam vagy magánosok bocsátanak ki valamely adósság alapján. A hitelezők itt rendszeren a tőketulajdonosok, kik az értékpapírokat tőkeelhelyezés céljából vásárolják. Az értékpapírok: 1. állampapírok, melyeket az állam bocsájt ki vagy függő adósságainak fedezésére rövid időre (kincstárijegyek, sóbányajegyek,) vagy hosszabb időre (*járadékok*). A járadékok kamatoznak és visszafizettetnek, vagy csak állandóan kamatot hajtanak, visszafizetésre nem kerülnek. A járadékok a szerint a mint a kamatok arany, ezüst vagy papírban fizetnek, arany, ezüst vagy papírjáradékok. 2. *Záloglevelek* és községi kötelezvények, a melyek a jelzálog-

üzletet gyakorló bank által a magánosoknak vagy községeknek folyósított kölcsönök, illetve a betáblázott érték alapján bocsátatnak ki. 3. *Részvények*, melyek a részvénytársulatok alaptőkéjének biztosítására az alaptőke bizonyos hányadát képező czimletekben bocsájtatnak ki. A részvénytársaság kibocsájthat újabb részvényeket, s így vannak első, másod, harmad kibocsájtású részvények. Ha új részvények kibocsájtását kerülni akarja, s újabb tőkére van szüksége, 4. *elsőbbségi kötvényeket* bocsájti ki, melyek birtokosainak, mint a vállalat hitelezőinek a kamatokra nézve biztosítva van az elsőbbségi joga a részvényesek előtt. 5. *Nyereménykötvények*, melyek kamatozók, vagy nem kamatozók. Ugyanis vannak olyan ny. kötvények melyeknél a kamatok vagy tételekben — nyereményekben — kerülnek kifizetésre, míg másoknál a kamatok egyrésze a szelvények alapján minden egyes papir után, míg a többi rész szintén nyereményekben fizettetik ki. 6. A pénzügyminiszterium engedélyével ki bocsájtott magánsorsjegyek.

A kamatok az értékpapirokhoz fűzött folyó *szelvények* alapján kerülnek — rendszeren félévi időközökben — kifizetésre. A részvények *osztalék* szelvényekkel vannak ellátva, melyekre az évi üzleteredmény alapján évenként meghatározott kamatjövedelmet, *osztalékot (dividende)* kifizetik. Ha az osztalék a részvény százalékában meg van határozva pl. 5% s a részvényeseknek magasabb osztalék kifizetését határozzák el, az 5% százalékon felüli rész mint *felülosztalék* kerül kifizetésre. Az értékpapírok kiállíthatók bemutatóra, vagy bizonyos névre. A papiroknak — különösen részvényeknek — bemutatóra való kiállítása a tőzsdei forgalom könnyítése végett történik, mert ha egy névre szóló papir tulajdonost cserél, annak cedálva (az előbbi tulajdonos aláírásával ellátva) kell lennie. Az értékpapír árát az átírási díj növeli. Ha valamely értékpapír biztosítékként letéttetik, kötbérezéssel (*vinculum*) lesz ellátva s a szelvények felvétele bélyeges nyugta mellett történhetik az illető állampénztárnál. Figyelembe veendő még az *értékpapír-bélyeg*. Nálunk külföldi papírok nincsenek forgalomban s az értékpapírbélyegre szükség nincs. Az tehát saját papírjainknak a külföldön való forgalomképessége végett szükséges, mert nem szükséges akkor a külföldön újból lebélye-

gezni. A külföldi bélyeg Angliában a névérték után $\frac{1}{8}\%$ Franciaországban $1\frac{1}{2}\frac{0}{100}$ a névérték után, Németországban részvényeknél $1\frac{1}{2}\frac{0}{100}$, egyéb papiroknál $6\frac{0}{100}$, Hollandiában $1\frac{1}{4}\frac{0}{100}$. Ez utóbbi helyen különösen zálogleveleink keresettek.

A papirok kibocsájtása az *emissio*, többnyire nagyobb bankok részvételével történik, vagy nyilvános *subscriptio* útján. A nagyobb bankok átveszik a kötvényeket valamely szabott árfolyamon, s aztán magasabb árfolyam mellett bocsájtja nyilvános aláírás alá. Esetleg csak bizomány útján gondoskodnak a kötvények elhelyezéséről, vagy egy nagyobb rész átvételére szabad választási jogot tartanak fenn (*optio*). Ha az államadosságok czimleteiben valamely módosítás szükséges, a *konversio* esete merül föl, mely különösen a kamatláb leszállításánál vagy a törlesztendő adóságoknak járadékokká történő átalakításánál fordul elő.

Az értékpapirok adásvételénél meg kell különböztetni a *névértéket*, az összeget, melyről a papir ki van állítva, s az *árfolyamértéket*, melyen az illető papirt veszik és adják. Az árfolyam vagy egyes darabra vonatkozik (pl. részvényeknél) vagy a névérték százalékában van kifejezve. Egy tőzsdei kötés a százalékban jegyzett papiroknál 10000 kor., a darabszámra jegyzetteknel 25 drb. A papirok szállításánál a folyókamatok (a névérték után számítva) az *árfolyamértékhez hozzáadandók*. A kötvényeknél az árfolyamlapban megjelölt kamatláb részvényeknél pedig a tőzsdei kamatláb alkalmazandó. Olyan papiroknál, melyek szelvényadóval vannak megróva az adó a névleges kamatlábból levonandó. Pl. 1860-as sorsjegynél $5\frac{0}{100}$ — $20\frac{0}{100}$ adó = $4\frac{0}{100}$.

Alkuszdíj (*courtage*), jutalék vételnél az árf. értékhez hozzáadandó, eladásnál levonandó. A hónap 30 nap.

Vétel	Budapest 1901 maj. 21
4000 frt $4\frac{0}{100}$ m. aranyjáradék à 120—	9600— kor.
szelvény jan. 1-től 140 n.	124·45 „
	<hr/>
	9724·45 kor.
$\frac{1}{2}\frac{0}{100}$ alkuszdíj (névérték után). 4—	
$\frac{1}{8}$ jutalék (9724·45 után) . . .	12·16 16·16 „
	<hr/>
	9740·61 kor.

Ha a legközelebbi szelvény (jul. 1.) hiányzik :

4000 frt $4\frac{0}{100}$ m. ar. j. à 120—	9600— korona
<i>ex coupon</i> (a vétel ntól a lejig) 39 n.	34·65 „
	<hr/>
	9634·65 korona

Az értékpapírüzletnél a bankok terékenységeinek főhelye a tőzsde. Mindazon eladásokat, melyek túllépik a bank készletét, a tőzsdén hajtják végre. Ezek előtt azonban említendő még a sérült értékpapírok kicserélése és a kisorsolt papírok leszámítolása. A sérült értékpapírok kicserélése végett folyamodnunk kell az illetékes helyre (állampénztár) az illető papír *kötményezése* végett. A kisortolt papírok értékét a bank kifizeti, s ha a nyereség még nem esedékes leszámítja. Figyelni kell, hogy a papír nyereség-, vagy törlesztési húzáson lett-ekisorolva. Utóbbi esetben a sorsjegyre csak kisebb (rendesen a névértéken aluli) nyereség esik. Ha a törlesztési húzásban kihuzott sorsjegy a nyereségekre tovább játszik, akkor a sorsjegyen levő nyereségjegy a sorsjegyről levágandó. Figyelembe veendő ezen kívül a nyereségadó (osztr. sorsjegyeknél 20%, magyar sorsjegyeknél 10%) Az *adó a névértékkel kevesebbített összeg után számíttatik, s ebből levonandó.* A hiányzó szelvény — minthogy a kamatozás a húzás napján megszűnik — levonandó. Egyes bankoknál a sorsjegyek nyereség *elévülés ellen*, biztosíthatók. Szokásos ezenkívül a *sorsolás elleni* biztosítás, melynél a bank bizonyos díj mellett elvállalja, hogy ha a sorsjegy legkisebb nyereséggel húzatnék ki (mely rendesen kisebb mint az árfolyam), a sorsjegyet új — ki nem sorsolt — czimlettel cseréli ki.

A bankok a tőzsdei ügyleteket rendszerint bizományban gyakorolják, azaz feleiktől megbízást vesznek át tőzsdei ügyletek lebonyolítására s ezeket tőzsdei alkusz közbenjöttével a tőzsdén végrehajtják. A saját számlára való vásárlás, papírok bevezetése, árfolyamok képzése, papírok összevásárlása nagyobb bankok működési körébe esik. A papírok forgalmképessége végett szükséges azoknak bevezetése, a tőzsdén való *jegyzése (kotírozása.)* Ezt a tőzsdetanács rendel el a benyújtott folyamodvány alapján. Csak az az értékpapír képezheti forgalom tárgyát, mely az *árfolyam* lapban föl van véve. Az állampapírok jegyzése a pénzügyminiszterium megkeresése alapján történik, míg egyéb papiroknál egyes mellékletek is kívántatnak pl. részvényeknél alapszabályok, a keresk. tvszék jóváhagyása, stb. zálogleveleknél annak igazolása, hogy a biztosítéki alap a törvény értelmében legalább 400,000 korona. A jegyzésért egyszer-

smindenkorra jár a *lajstromozási illeték*, s évenként fizetendő az *árjegyzési díj*. A napi árfolyamot egy külön bizottság állapítja meg az ügynökök által közvetített, s bejelentett ügyletek alapján. Ha valamely papírnem mellett nincs jegyzés, az kereslet hiánya miatt történt. Ha a kamatrovat üres, az illető érték-papírra nézve azt jelenti, hogy az kamat nélkül árul-tatják. A tőzsdei ügyletek élőszóval köttenek s az egyes kötésekről *kötlevelek*, *kötjegyek* állíttatnak ki. Az árfolyamlapban az árfolyamjegyzések a *készfize-tési üzletekre*, a „szállításra“ cz. csoport a határidő ügyletekre a *„felszámolási árfolyamok“* pedig a report vagy prolongáczió (halasztási) üzletekre vonat-koznak. A spekuláció à la baisse (árfolyamesésre, contre mine), vagy à la hausse (árfolyamemelkedésre) a *díjügyletek* körül csoportosul.

A díjügyletek. A tőzsdei díjügylet az üzérkedés realisabb fajtája. A fix tőzsdeügylettel szemben ugyan-is a fél vesztesége korlátolt az által, hogy a fél a határidő beálltával legfőlebb bizonyos díjat fizet. A határidő lehet a hó közepe (*medio*), vagy *utója* (*ultimo*). Fontos ezenkívül a *határozás* és a *szállítás* napja. A határozás napján melyet a tőzsdetanács egy évre előre megállapít — a félnek nyilatkoznia kell, hogy él-e a jogával, vagy nem. A szállítási nap a hó 3-ik napja, miután a díjügyletek rendszeren ultimóra köttenek.

A díjügyletek leggyakoribb alakja az *egyszerű díjügylet* (*Vorprämie*). Ha a spekuláció à la hausse irányul, s a határozás napján emelkedés mutatkozik, a vevő a kötött díjügylet alapján jogával él, s a papirokat átveszi. Nyeresége a díjjal (premium) kiseb-bített árfolyamkülönbözet. Az eladó ez esetben à la baisse speculál. Ha a spekulatio à la baisse irányul, az eladó jogot nyer, ha az áresés csakugyan bekövet-kezik, a kötés napján fönnállott árfolyamon szállítani, ellenkező esetben attól eláll, s fizeti a kikötött díjat. E kettőnek kombinációjából alakul a *kettős díjügylet* (*Doppelprämie*). Itt a díj kétszeresének fizetése mellett a vevő jogot nyer arra, hogy bizonyos értékpapirokat a kötés napján jegyzett árfolyamon átvehessen vagy szállíthasson. A díjak mindig előre fizetendők. Ezen díjügyletektől eltérnek a *dont ügyletek* annyiban, hogy a díjak utólag fizetendők, s az árfolyamhoz hozzáadatkak.

Különben egészen az egyszerű díjügyletek alak jában köthetők úgy à la hausse, mint à la baisse. A

dont jegyez : pl. 738/8 (730 a kötés napjánj egyzett árfolyam, s 8 kor. a dont). A kötés és az átvétel napján fennállott ár-folyam közötti különbség az *écart*. Ha a kivánt árváltozás bekövetkezik, a fél az értékpapirokat átveszi a donttal nagyobbított árfolyamon, ellenesetben fizeti a dont-összeget.

A díjügyletek negyedik alakja a *stellage ügylet*. A vevő itt jogot szerez valamely értékpapirt magasabb árfolyamon átvenni, vagy alacsonyabb árfolyamon szállítani. Joga mellett azonban egyszersmind *kötelezve* van egyik vagy másik módon az ügyletet teljesíteni. Díjak annyiban nem köttetnek ki, a mennyiben az árfolyamok a napi árfolyamnál vagy kisebbek, vagy magasabbak. A különbség természetesen a díj négyszerese. Az átvételi és szállítási árfolyamok különbsége a *stellage feszessége*. *Ferde* közepű a *stellage*, midőn a *stellage közepe (bazisa)* a napi árfolyamtól eltér. *Stellage* jegyez pl. 782/750 (az árfolyam 766). Ha a papirok a határozás napján 782-nél magasabban jegyeznek, akkor a vevő átveszi a 782-es árfolyamon, ha pedig 750-nél alacsonyabban jegyeznek, akkor szállítja 750-ért. A *stellage* ügylet képezhető fix és díj (dont) ügyletek összetételeiből. A *stellage* által ugyanis fedezzük magunkat, s e mellett fix vételbe bocsájtkozunk. *Stellage* vétele *helyett* eladjuk a papirokat fix, s kétszer annyit vásárolunk díjügylet alakjában. *Stellage* eladása *helyett* fordított mód követendő. Ezen elvek akkor állanak, ha *stellage* ügylet nem köthető. *Stellage* eladására pedig eladjuk a papirokat fix s veszszük kétszeresét díjügylet alakjában. *Stellage* vételére ennél a fordítottja vezet.

Példa. A *speculatio à la hausse* irányul. *Stellage* eladandó. A napi árfolyam 716. A *stellage* feszessége 2-szer dont + 2-szer *écart*. Az *écart* $732 - 716 = 16$. A dont = 10. A *stellage* innenső árfolyama = napi árfolyam - 2-szer dont, $716 - 20 = 696$. Az alsó árfolyam = napiár folyam + 2-szer *écart* $716 + 32 = 748$. *stellage* tehát 696/748.

$$\begin{array}{r} \text{Vétel 2-szer à } 732/10 = 1464 \\ \hline 1464 \\ \hline \end{array}$$

eladás egyszer	716	
<i>stellage</i> 696/748	748	(eladás)
	<hr/>	
	1464	

Hogy nyereséget érjünk el a stellaget emelnünk kell. A díjugyletek közé sorolandó még az u. n. *noch* (még annyi) *ügylet* (*noch-v mussgeschäft*), melynél a vevőnek vagy az eladónak joga van bizonyos érték-papírmennyiséget vagy „még annyit“ átvenni vagy szállítani ugyanazon árfolyamon. Egy díj és egy fix ügyletből kombinálható. A díj az árfolyamban bennfoglaltatik, azaz ahoz hozzáadandó, vagy levonandó.

Ezekhez a műveletekhez sorolható még az *érték-papír-arbitrage*, melyet a bankok a különböző piacok árfolyamainak kihasználása végett gyakorolnak. Főszempont, hogy ott a hol olcsóbb, ott vétetünk, s a hol drágább ott eladunk. A különbség — a margeképezi itt is (mint a váltóartbitragenál) a művelet hasznát. A *calculatio* mellett figyelembe veendő a paritás. Az arbitraget művelő egyén a műveletet a maga piacán maga végzi, míg a külföldi piacon megbizottjával végezteti, ki az árfolyamjelentések alapján vesz vagy elád. Az összeköttetés a meta-ügyletnek veti meg alapját, miután közös hasznot ohajt elérni.

Igérvényüzlet. Igérvény (promesse) alapján a kibocsájtó bankár az igérvényben megjelölt számú sorsjegyre, a kitett huzási napra a játszási jogot eladja. Igérvények olyan sorsjegyekre bocsájthatók ki, melyeknél a sorsjegy névértéke legalább 200 korona. Okmánybélyeg czímén 1 korona fizetendő. Az eredeti sorsjegynek, melyre az igérvény kibocsájtatott a bankár tulajdonában kell lennie. Az igérvény kibocsájtásánál figyelembe jön a szelvénykamatláb (ha a sorsjegy kamatozó), a lombard (előleg) kölcsönkamatláb, mely a tőzsdei árfolyamlapban „Lombard“ czímen van jegyezve, s az illető évben tartandó huzások száma.

A kibocsájtási ár:

Nem kamatozó sorsjegynél.

1870 m. nyerem. k. n. é. 100 frt. árf. 175 = 350 *K*
 az osztr. m. b. lomb.-kamatlába 6% $350 \times 6 = 21$ *K*

21 : 3-al az évi huzások számával =	7	<i>K</i>
igérvénybélyeg.	1	„
úrlap	0.06	„
költség	0.44	„

egy igérvény ára $\frac{7}{8.50}$ *K*

Kamatozó papírnál.

Tiszai és szegedi nyer-k n. é. 100 frt.

árf. 145, 6% lombard % — 4%

szelvény % = 2% $290 \times 2 = 5.80 K$

5.80 : 2 (huzások száma) = 2.90

bélyeg 1.—

űrlap 0.06

költtség 0.44

az igérvény ára 4.40 K

Az értékpapírzlet egyik mellékága a **részlet-ügylet**, értékpapíroknak havi részletfizetés mellett való eladása. A bankok a keresettebb sorsjegyeket összevásárolják, s feleiknek részletre eladják. A vevő a részletidő alatt nyeri a játékjogot, s a papír szelvénykamatait.

Az ügyletről *részletív* adatik, mely a vételárt, részletet, számokat stb. tartalmazza. A fizetés tartama alatt az illető papírt a bank letétül őrzi. A számítás tényezői: a törvény által megengedett legmagasabb 15% kamat, a napiárfolyam, bélyeg, porto és nyomtatványköltségek. Például egy drb. tiszai és szegedi sorsjegy eladatik 36 havi részletfizetésre:

Árfolyam à 145 = 290.— korona

15% kamat 36 hóra 130.50 „

bélyeg és nyomtatvány 4.50 „

425.— K : 36 (hó) = 11.80 K

11.80 K fizetendő 36 hónapon keresztül.

A részletügylet alapján létesültek (a kersk. törvény 62 §-ához képest mint alkalmi egyesületek) az u. n. *sorsjegytársulatok*. A bank, mint egyik tag több sorsjegy vételére összehoz bizonyos számú tagokból álló csoportot. A társulat egyik tagja (a bank) megbizatik az üzlet kezelésével és az elszámolással. A tagok fizetései a sorsjegykönyvecskébe jegyeztetnek. A számítás a részletüzletéhez hasonló. Az értékpapír üzletág műveletei közé sorolható még a **szelvények beváltása**. Ez csak annyiban lehet hasznothozó a bankra, a mennyiben idegen értékről szólván, árfolyamnyereség mutatkozik, vagy ha a beváltó pénztár jutalékot ad. A szelvények esedékessé-

güknél korábban is beváltatnak akkor, ha a bank részére e czélből az összeg előbb folyósíttatik. A szelvények a beváltó pénztárhoz küldendők be, átlukasztva (számok sértetlenül hagyandók) beszedési consignatio kíséretében. A beváltásnál figyelemmel kell lenni az elévülési időre, s az adó- és bélyeglevonásra. Adólevonás van pl. az 1854 és 1860 áll. sorsjegynél (20%).

Idevág még az új szelvények beszerzése. Midőn egy szelvényív lejárt, a bank az illetékes pénztárnál a régi szelvényíven lévő *szelvényutalvány* (talon) alapján új szelvényívek beszerzését elvállalja.

Lombardelőleg és tőzsdei report. A lombardüzlet értékpirokra való *előlegkölcson* nyújtásából áll. A kölcsön rendszeren az árfolyamérték 60—80%-ig, vagy a sorsjegyeknél a legkisebb nyeresemény összegéig terjed. A kamatot az Osztr. m. bank lombard kamatlába szabályozza, mely a váltóleszámitolási bankkamatlábnál valamivel nagyobb. A lombardelőleg szólhat meghatározott tartamra (rendszen 3 hó), mely esetben a kamat és I. foku bélyeg előre fizetendő, s lejáratkor a kölcsön megújítható, továbbá meghatározatlan időre, mely esetben a kamat utólagosan lesz *folyószámlában* elszámolva. Árfolyamesés beálltakor a bank *pótfedezetet* kíván. A bank fizetés vagy a pótfedezet nem teljesítése esetén a papirokat közjegyző és hites tőzsdei alkusz közbenjöttével jogosan eladhatja.

Ha a tőzsdei határidőügyleteknél a fél az érték-papir átvételét vagy szállítását nem tudja, vagy nem akarja teljesíteni, az ügylet elhalasztásának (prolongáció) van helye, s a kötött ügylet helyébe a *halasztó ügylet*, a *tőzsdei report művelete lép*. Itt a szállítási árfolyam helyett *felszámolási árfolyam* szolgál kiindulásul. Hogy a felek a szállításra kötött ügyleteiket kiegyenlíthessék, vagy az értékeket szállíthassák, a pénz kölcsönzéséhez folyamodnak (in Kost geben), illetve az értékpapirokat kölcsönveszik, hogy azt szállíthassák (in Kost nehmen).

A tőkepénzes az átvételhez szükséges pénzt kölcsönözi azzal a feltétellel, hogy a határidő elteltével ugyanazon árfolyamon visszaszállítja. Vagy pedig a papirokat, melyek a szállításhoz szükségesek, eladja, azzal a feltétellel, hogy ugyanazon árfolyamon ismét

visszaveszi. Az összeg kölcsönzése történhetik egyszerű lombardirozás mellett, vagy ellátási díj (report) esetleg a kölcsöndíj (deport) fizetése mellett. A report-tételek nagysága függ a pénzviszonyok és az ártolyamok alakulásától. Ha nagyobb számú a vevők prolongációja, s a pénz kölcsönkamata (lombard kamat) nagyobb, mint az értékpapír szelvénykamata akkor report keletkezik. Ellenkező esetben deport fizetendő. Előfordul az is, hogy *simán folyik* le a prolongáció, azaz sem report, sem deport nem fizetendő. Ez akkor történik, midőn a lombard-kamatláb a szelvény-kamatlábbal egyenlő. A reportügylet a felszámolási árfolyamon fél vagy egész hónapra köthető. A medio prolongáció tételeire vonatkozó tőzsdei magánjelentésben pl. valamely értékpapírnem mellett 50 fillér report úgy értendő, hogy a vevő fél hónapra annak, a ki a pénzt adta a papírok átvételéhez, a folyó kamaton kívül 50 fillér reportot fizet, míg egy más papírnál pl. 30 fillér deport annyit jelent, hogy 30 fillér kölcsöndíjat visszkap. Ez akkor fordul elő, ha a papír árfolyama kisebb a névértékénél, s a névérték után kapott szelvénykamata a folyósított árfolyamérték kamatjánál nagyobb, azaz a halasztást nyújtó 30 fillérrel több kamatot kapott volna. A szelvény mindig a kölcsönbevevő ölteti. A reportüzlet report-tétel mellett válik hasznot hajtó üzletággá.

Örzési letétek. A bankok elfogadnak értéktárgyakat megőrzés végett. Az átvett tárgyról a fél ténitvénye ellenében elismervényt szolgáltatnak ki, s az őrzésért mérsékelt díjat számítanak föl*. A megőrzés az értékek *kezelésére* is kiterjedhet, midőn a bank arra is vállalkozik, hogy pl. értékpapírok sorsolását nyilvántartja, a szelvényeket beváltja, részvényeknél az *elővételi jogot* gyakorolja. Ez utóbbi alatt azon jogot értjük, melyet valamely részvényes az új kibocsájtású részvények bizonyos számára gyakorolhat. Egy másik neve az értékek megőrzésének a *safe deposit intézménye*. A fél a bank helyiségeinek erre berendezett részében magánrekeszt bérel s abba helyezi értéktárgyait. A rekeszhöz csak saját

* Az osztrák-magyar-bank értékpapíroknál 2000 korona névérték után 1 k. 20 f., egyéb értékeknél 60 fillér díjat számít. Minimális díj 2 korona. Kezelési díj a készkiadósokon felül $\frac{1}{2} \text{‰}$ *

kulcsaival, esetleg jelszó bemondása mellett juthat. A safe deposit, azaz a sértetlen letétre nagy biztonságot nyújt a megfelelő technikai berendezés és a nagy fölügelet.

Jelzálogos kölcsönök. A bank ilyenmű kölcsöneinek biztosítására a kölcsönvevő fél valamely ingatlan birtokát leköti. A kölcsönnyújtás történhetik 1. egyszerű kamatozó jelzálogkölcsön alakjában (készpénzben.) A kölcsön rendszeren 10 év alatt fizetendő. 2. Biztosítási-okirat alapján, midőn valamely összeg erejéig az ingatlanság jelzálogul lekötetik, mely összeg keretén belül a fél váltó- vagy folyószámla hitelt vesz igénybe.

3. Záloglevélkölcsönök alapján, melyeknek visszafizetése bizonyos éveken keresztül fizetendő évi annuitásokkal (egyenlő nagyságú törlesztési átalányok) a törlesztési terv alapján történik. A jelzálog érték becslése földbirtoknál a kataszteri tiszta jövedelem 20-szorosa, házaknál az adóval kisebbitett házbérlőjévedelem 5—10 százalékkal való tőkésítése. A bank a kölcsönöket záloglevelekben adja. A zálogleveleket azonban a tőzsdén jegyzett árfolyamon alul 1—2%-al olcsóbban visszaveszi. Az annuitás a kölcsön és kamat magassága és az évek száma szerint alakul. Az annuitáshoz rendszeren ($\frac{1}{2}$ —1%) kezelési díj adatik. Ez a kezelési díj és a záloglevelek árfolyamai között levő különbözet képezi a bank hasznát. A záloglevél alapnak legalább 400000 koronának kell lennie, s a többi alapoktól külön kezelendő. Az ingatlanok becserkének pedig legalább kétszer akkorának kell lennie, mint a kibocsájtott záloglevelek összege. A zálogleveleket a tőkeelhelyezést keresőknek eladjuk s mint a bank terhe bizonyos éveken át kisorsolás utján — szintén törlesztési terv alapján — visszaváltandók. A záloglevelek kibocsátása különböző (100, 200, 500) névértékű darabokban történik, s azoknak forgalmát a kötvények czimletei, sorozatai (pl. A, B, C sor.) és számai szerint e célra készített könyvekben ellenőrzik. A záloglevélhez szelvényív van csatolva, mely a névérték után járó kamat fizetésére vonatkozó utalványt, a szelvényt tartalmazza.

A törlesztési terv. A záloglevél kölcsönöknél legfontosabb a törlesztési terv kiszámítása. A törlesztési tervben — mely esetről esetre készítettik,

ki van számítva, hogy a fizetendő egyenlő évi átalányból (annuitás) mennyi jut kamatra és tőketörlesztésre? Az annuitás tehát a kamat és kezelési díjon kívül bizonyos törlesztési quotát is tartalmaz. A kamatra szolgáló rész évről évre kisebb, míg a törlesztési rész emelkedik. A bankok a törlesztési tervet logaritmusok segítségével számítják ki, mint-hogy ez nyújt legpontosabb eredményt. Használatosak azonban a kész kamatos-kamat tabellák is, különösen a Spitzer-féle, vagy az újabban elterjedt Murai-féle hazai mű.* Matematikusok használják Fedor-Thomann orosz matematikus tabelláit is. Az annuitás, mint állandó járadék képlete, ha a kamat *utólagosan* fizettetik

$$R = \frac{Mn p q^n}{p^n}$$

Itt Mn a kölcsönösszeg, R az annuitás, p illetőleg P a kamatláb, qn a kamatozási tényező és n az annuitások száma. Ha a kamatos kamattábla tényezőit a képletben alkalmazzuk: **

$$R = \frac{Mn}{VI_n(P)} = Mn VI_n(P)$$

A tabellában az évek száma és a kamatrovat keresztezésénél talált számadatot meg kell szoroznunk az 1 korona többszörösével. *Előlegesen* kamatfizetésnél a VII. (Spitzernél VI.) anticipatív kamattabella alkalmazandó. Példa. 15000 korona kölcsön 2% *utólagos* kamatfizetés mellett 15 év alatt törlesztendő. Mennyi az annuitás? Mint-hogy a fizetés 30 féléven át történik 1500 k. 15 év multán 4%-ra annyi, mint 15000 k. 30 év multán 2%-ra. A VI. táblázatban 4% fejezést és az oldalrovat 30 számának keresztezésénél a következő adatot találjuk: 0.04464992, akkor $R = 15000 \times 0.04464992 = 669$ k. 74 f. *Előlegesen* kamatfizetésnél a VII. tábla adata 0.04400288 s $R = 660$ k. 43 f.

A törlesztési terv, mely mutatja, hogy minden fizetésnél hogy oszlik meg az adós fizetése s következőleg készül:

* Murai Henrik: Tíz tizedesjegyre számított kamatos-kamat, betét, járadék és törlesztési tabellák. (I—IX.)

** Murainál VI. Spitzernél V. tabella.

Törlesztési terv. (Utólagos kamatfizetésnél.)

	Tartozás		Az annuitásból				Maradvány	
			kamatra		törlesztésre			
1	15000		300		369	70	14630	26
2	14630	26	292	60	377	14	14253	12
3	14253	12	285	06	384	68	13868	44
4	13868	44	277	37	392	37	13476	07
5	13476	07	269	52	400	22	13075	85

Utólagos kamatfizetésnél az annuitás	669·74
kamatra kell 15000 korona 2 ^o / _o -a	300—
törlesztésre marad	369·74
az eredeti kölcsön volt	15000—
maradvány	14630·26
ennek 2 ^o / _o kamatja.	292·60
második annuitás	669·74
második félévben törlesztés	377·14
maradvány volt.	14630·26
	14253·12

ennek 2°/_o-a stb.; így tovább folytathatjuk az egész 30 félévén keresztül a számítást.

Másként:

az első törlesztési részlet	369·74
ennek 2 ^o / _o kamatja.	7·38
második törlesztési részlet.	377·12

vagyis a második törlesztési részletet az elsőből úgy nyerjük, ha az elsőhöz saját kamatját hozzáadjuk. Az előleges kamatfizetésnél az előbbihez képest fordított rendben kell eljárunk, mert ha a törlesztési terv készítését előlről kezdjük, a számítás igen hosszadalmas így pl. annuitás 660·04

ebben 2 ^o / _o előlegesen még	
pedig kölcsön	15000— K
annuitás	660·04
	14339·96

ennek 2 ^o / _o -a	286·78
” ”	5·72
” ”	10
törlesztésre marad	367·44
tartozás	15000—
	14632·56

E helyett előnyösebb az utolsó annuitás leszámítolása által kiszámítani a megelőzőt, ebből ismét az előzőt s így tovább; pl. 30-dik annuitás 660.04
2% kamat 13.20

646.84
30-dik törlesztési részletből 2% kamat 12.92
29-dik " " 633.92

Ezen egyszerű eljárás mellett, az egyes törlesztési részletből annak egy félévre (időszakra) járó kamatját mindig levonva, megszerkeszthetjük a törlesztési tervet.

Törlesztési terv 15000 K 2% félévi (4% évi) előleges kamatozású 15 év (30 félév) alatt visszafizetendő kölcsönre.

	Tartozás		Az annuitásból esik				Maradvány	
			* kamatra		törlesztésre			
1	15000	—	292	64	367	40	14632	60
2	14632	60	285	15	374	88	14257	72
3	14257	72	277	50	382	54	13875	18
4	13875	18	269	69	390	35	13484	83
5	13484	83	261	73	398	31	13086	52
6	13086	52	253	60	406	44	12680	07
7	12680	07	245	30	414	73	12265	34
8	12265	34	236	84	423	20	11842	14
9	11842	14	228	20	431	84	11410	30
10	11410	30	219	39	440	65	10969	65
11	10969	65	210	40	449	64	10520	01
12	10520	01	201	22	458	82	10061	19
13	10061	19	191	86	468	18	9593	—
14	9593	00	182	30	477	74	9115	27
15	9115	27	172	55	487	49	8627	78
16	8627	78	172	60	497	44	8130	34
17	8130	34	152	45	507	59	7622	75
18	7622	75	142	09	517	95	7104	81
19	7104	81	131	52	528	52	6576	29
20	6576	29	120	73	539	30	6036	99
21	6036	99	109	73	550	31	5486	68
22	5486	68	98	50	561	54	4925	14
23	4925	14	87	04	573	—	4352	14
24	4352	14	75	34	584	70	3767	44
25	3767	44	63	41	596	63	3170	82
26	3170	82	51	24	608	80	2512	01
27	2512	01	33	81	621	22	1940	79
28	1940	79	26	13	633	91	1306	88
29	1306	88	13	20	646	84	660	04
30	660	04	—	—	660	04	—	—
					15000	—		

Kölcsönkötvények, záloglevelek törlesztése. Itt a törlesztési terv teljesen az előbbieket alapján készül,

s csak az befolyásolhatja, hogy midőn a kölcsönről kötvények jönnek forgalomba a kötvények 200, 300, 500, 1000 koronás kerek címletekben törlesztendő, s így azok összege a törlesztésre eső részzel teljesen nem egyezik meg, s mindig lesz valami maradvány. A maradvány a következő törlesztési részlethez csatol-
tatik, kamataival együtt. Beváltásra mindig egész kötvény jut, s ha a maradvány egy kötvény összegét elérte, akkor egy kötvénnyel több kerülhet beváltásra. Ha az az eset áll elő, hogy a kötvények magasabb összeggel váltatnak be, mint a névérték (pl. a Pesti magy. ker. b. községi kötelezői), akkor úgy járunk el, hogy a kölcsönt olyan összegűnek tekintjük, mintha a beváltási árra szóló kötvényekből állana. A kamatlábat pedig oly kisegítő kamatlábat helyettesítjük, melynél a kötvény valóságos értékének kamata egyenlő a beváltási ár kamatjával. (A képlet $p_s = \frac{N}{N_1} p$; p_s a kisegítő kamatláb, N a kötvény névértéke, N_1 a beváltási ár és p a valósággal fizetendő kamat.)

Sorsjegykölcsönök. A sorsjegy vagy nyeremény-kölcsönök a kötvénykölcsönöktől abban különböznek, hogy a beváltásra kerülő kötvények között több kötvény a többinél magasabb összeggel, nyereménnyel huzatik ki. Figyelembe veendő itt a kisorsolandó kötvények számának, s a nagyobb nyereményekre fordítható összegek meghatározása mellett az, hogy a kötvény kamatozó-e vagy nem? Az adatok szerkesztésére szolgál a *sorsolási terv*.

Például. Egy millió korona 50 félévi (4% kamatozású) annuitással törlesztendő. A kötvények névértéke 100 korona, 2%-kal kamatoznak és 50 huzáson lesznek kisorsolva. Minden huzásnál 30 drb. nagyobb nyereményben részesül, a többi pedig névértékben lesz beváltva. A nagyobb nyereményekre mindig ugyanaz az összeg fordítandó.

Az annuitás $= 1.000.000 \times 0.04655020$ (VI tab.) $= 46550.20$. Minthogy a nagyobb nyereményekre mindig ugyanaz az összeg fordítandó, kiszámítjuk, hogy mennyi kell kamatozásra és a legkisebb nyereményekre. A képlet $r = M_{50} VI_{50}(2) = 1000000 \times 0.03182321$
 $r = 31823.21$.

Az annuitás 31823·21
 a kölcsön kamatja 20000·—
 maradvány 11823·21
 innen $\frac{11823 \cdot 21}{100} = 118.232$ drb sorsjegy váltható be,

még pedig 30 nagyobb, a többi pedig 100 korona nyeresénnel. A további húzásoknál kihuzandó kötvények számát az első törlesztési tervnél követett mód szerint határozzuk meg. Hogy mennyi jut nagyobb nyereséményre, azt úgy határozzuk meg, hogy az egész annuitásból levonjuk az összes kötvények annuitását és a különbséghez hozzáadjuk a nagyobb nyeresénnel kisorsolandó (30 drb.) sorsjegy beváltási árút.

$$\begin{array}{r} 46550 \cdot 20 \\ 31823 \cdot 11 \\ \hline 14726 \cdot 99 \\ 3000 \text{ —} \\ \hline 17726 \cdot 99 \end{array}$$

Sorsolási terv.

	Forgalom- ban levő sorsjegy	Nagy nyerem.	Legkisebb huzatik	Szükséges összeg		
				nagy nyerem.	legkisebb nyeresémény	kamatra
1	10000	30	88	17727	8823·20	20000
2	9882	30	90	17727	9059·20	19764
3	9762	30	92	17727	9299·20	19524
4	9640	30	95		9543·20	19280

A 4. húzásnál a maradványokból összehalmozott összegből egy kötvénnyel több kerül beváltásra legkisebb nyeresénnel.

Nem kamatozó kötvények sorsolására nézve megállapítandó az egy-egy sorsjegyre eső legkisebb nyeresémény, a nagy nyeresémények, s a nagy nyereséménnyel sorsolandó kötvények száma. A legkisebb nyereséménnyel sorsolandó sorsjegyek számának meghatározására a következő képlet szolgál

$$L_1 = \frac{L - n \cdot m}{x \left(\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x_2} + \frac{1}{x_3} \dots \frac{1}{x_n} \right)}$$

L a kibocsájtott összes sorsjegyek száma $l_1 l_2 l_3 \dots$ az egyes alkalommal legkisebb nyereséménnyel ki-

huzandó sorsjegyek száma, $x_1 x_2 x_3 \dots$ egy-egy sorsjegyre eső legkisebb nyeremény, $m_1 m_2 m_3 \dots$ a nagyobb nyereménnyel sorsolt sorsjegyek száma. Ezen kívül a nagyobb nyereményekre eső összeg (G) meghatározására használjuk a következő képletet: $G = R - l_1$. Példa. Tíz millió korona (félévi 3% kamatozású) 40 annuitással törlesztendő kölcsönről 200 koronára szóló, nem kamatozó nyeremény-kötvény lett kibocsájtva, melyek 40 huzáson sorsolandók. A nagyobb nyeremények száma 20, s azokra mindig ugyanegy összeg esik. Minthogy a kötvény nem kamatozik, ennek compensatiojaképen a legkisebb nyereménnyel kihuzandó sorsjegyek 200 korona helyett 204, 208, tehát huzásról huzásra 4 koronával emelkedő összeggel sorsoltatnak ki.

Az annuitás $= 10,000,000 VI_{40}(3) = 10000000 \times 0.04298380 = 429838$ k. — A nyereménykötvények száma $= 100,000$ drb. A nagyobb nyeremények száma 40 huzásnál $40 \times 20 = 800$ drb., így a legkisebb nyereményekre eső sorsjegyek száma

$$\begin{aligned} & 50000 - 800 \\ &= \frac{206 \left(\frac{1}{204} + \frac{1}{208} + \frac{1}{212} \dots \frac{1}{360} \right)}{49200} = \\ &= \frac{51 \left(\frac{1}{51} + \frac{1}{52} + \frac{1}{53} + \dots \frac{1}{90} \right)}{49200} \end{aligned}$$

Abban a tabellában, mely az $\left(\frac{1}{1} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots \frac{1}{n} \right)$ alakú törtek összegeit mutatja (a 90. sorban):

$$\frac{1}{1} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} \dots \frac{1}{50} + \frac{1}{51} + \frac{1}{52} + \dots \frac{1}{90} = 5.08257060$$

$$\frac{1}{1} + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} \dots \frac{1}{50} \text{ (az 50 sorban)} = 4.49920534$$

$$\frac{1}{51} + \frac{1}{52} \dots \frac{1}{90} = 0.58336526$$

$$\text{így } l_1 = \frac{49200}{51 \times 0.58336526} = \frac{49200}{29.75162826} = 1657.47 \text{ drb.}$$

a legnagyobb nyeremények állandó összege ($G = R - l_1 x$) azaz $429838 - 1657.47 \times 204 = 429838 - 338123.88 = 91714.12$. A nagy nyereményekre szánt összeg aztán fölosztható bizonyos terv szerint, pl. 1

főnyeremény 50000 korona, 2 nyeremény à 15000 = 30000 s így tovább. A további sorsolásoknál a legkisebb nyereményekre eső sorsjegyek számát úgy határozzuk meg, hogy az erre eső 338123 k 88 összeget elosztjuk az egyes sorsjegy kisorsolási árával, először 204, másodsor 208 s így tovább a 40-dik sorsolásig, melynél a legkisebb nyeremény 360 korona.

Közraktárak. Olykor a bank az áruhitel gyakorlását is üzletkörébe vonja, melyre nézve a keresdelmi törvény különös intézkedéseket tartalmaz. Közraktárak föllállításával, azaz áruknak megőrzés és gondozásra való átvétele, beraktározása, ezekre előleg kölcsönök nyújtása vagyis *közraktári jegyek* kibocsátásával csak olyanok foglalkozhatnak, kik a törvényben megkivánt 1 millió korona alaptőkét kimutathatják. A közraktári ügylet elemei tehát áruk beraktározása s azokra előlegnyújtás. Erről a bank közraktári jegyet állít ki elismervény gyanánt, s ez két részből, az *árujegy (cédule)* és a *zálogjegyből (warrant)* áll. Az árujegy a fél tulajdonjogának elismerésére szolgál, míg a warrant azt mutatja, hogy az árut kölcsön terheli. A közraktári jegy forgatható. Az első átruházásnál a fél a kölcsöntadó bankra forgatmányozza. A hátiratban bennfoglaltatik a kölcsönadó czége, a kölcsön nagysága és lejárata. Ugyanezen adatok az árujegyen is kitüntetendők. Az Osztrák-magyar bank „üzleti határozmányai“ a warrantok leszámítolásánál követendő szokásokat is tartalmazzák.

Bankesoport. (*Syndicatus. Consortium.*) Nagy pénzügyi actiók keresztülvitelére, értékpapírok bevezetésére, nagy kölcsönök és vállalatok létesítésére több bank vagy bankház egyesül. A bankok ezen egyesülése karolja föl a syndicatus ügyletek végrehajtását. A bankesoport egy tagja mint a syndicatus képviselője ezen megbízatásában egyszersmind az elszámolást is intézi és számol az egyes syndicat-tagokkal szemben a vállalat üzleteredményéről is.

IV.

A banküzlet számlái.

A könyvviteli tételeknek a „tartozik“ és „követel“ szerint való csoportosítását nevezzük *számláknak*. A számlák vagy valamely személy (adósnak vagy hite-

lezőnek) nevén (*személyszámlák*) jelennek meg a főkönyvben, vagy pedig személyesítve, azaz valamely tárggyal, fogalommal helyettesítve (*tárgyszámlák*). A vállalat főkönyvében ugyanis minden olyan könyv viteli fogalomnak, mely a vagyonnal s annak alkotó-elemeivel összefüggésben áll számlát nyitunk, mely balfelől a tartozik-, jobbfelől a követel-tételeket öleli föl. Megelőzi azonban a számlákra való vezetést a naplózás, azaz a pénztári naplóban és prima notán, illetve a naplóban a könyvviteli tételek képzése.

Részvénytőke-számla. Egy vállalat alakul bizonyos, pl. tíz millió korona alaptőkével, mely 20000 drb. 500 koronás részvényből áll. Ha az alaptőke egyszerre befizettetnék, akkor a részvényesek fizetései egyenesen a részvénytőke-számla javára és a pénztár terhére lennének írva. A befizetés azonban részletekben történik, határidőkhöz van kötve, ezért a részvényesek befizetésének nyilvántartására külön számlát kell nyitnunk. E *részvényesek-számlája* cz. alatt a könyvelés következő:

Előjegyzéken :	Részvényesek befizetnek első 40%-os részlet fejében 1120 db részv.-re 560000 K
Részvényesek számlája	Pénztárnaplón :
Részvénytőke számlának 20000 drb. aláírt rész- vényért 10000000 K	Pénztár Részvényesek száml.-nak 1120 drb. részvényre való befizetéséért 560000 K

A részvénytőke-számlát mindjárt elismerjük az egész tőke összegével s az egyes befizetéseket a részvényesek számlájára utaljuk. Új kibocsájtású részvények könyvelése csak abban térhet el ettől, hogy vagy pári-árfolyamon adatnak el a részvények, vagy névértéken alul vagy fölül. A részvénytőke számlája az eredeti névértékkel lesz elismerve, míg a különbözet mint veszteség vagy nyereség a nyereség vagy veszteség számlán lesz elszámolva, esetleg mindjárt a tartalékalap-számlára utaltatik.

Mérleg-számla a leszámolás egyszerűsítésére szolgál. Alkalmazzuk a könyvek megnyitásánál és lezárásánál. Az üzleti könyvvitelben a mérleg-számla a tőkeszámlának utalja át a tiszta vagyon összegét, a milyenné az az év folyamában növekedett, a részvény-

társaságnál a mérleg a tőke-számla helyébe lép, mert a tiszta nyereséget a részvénytőke gyarapítására fordítani nem szabad. A mérleg-számla zárlatkor magában foglalja a tartozik-oldalon az összes passivákat és a részvénytőkét.

Nyereség- és veszteség-számla. Magába foglalja az elért nyereségeket, veszteségeket s közvetíti az egyes számlák és a mérleg között. Az egyes veszteségekért tartozik az illető számlának, a nyereségekért követel. Az egyenleget — mint tiszta nyereséget — a mérleg számlára viszsziük át. A mérleg-számla így ugyanazt az egyenleget mutatja ki, mint a nyereség- és veszteség-számla. A nyereség fölosztása fölött a közgyűlés határoz. A kiutalt összegekért a *nyereség- és veszteség-számla tartozik* s a javadalmazott számlák követelnek. A fölosztás nagyjában a következő számlákra terjed:

Igazgatóság, tisztviselők jutaléka (Tantième)

Osztalék-számlára

Tartalékalap-számlára

A fennmaradó rész, mint *nyeremény-átvitel* a következő évre hagyatik meg.

Pénztár-számla. A készpénzbevételek és kiadások elszámolására szolgál. Tartozik minden készpénzbevitelért azon számla ellen, mely az értéket adta, s követel a kiadásokért azon számláktól, melyekre a kiadás fölhasználattott. Zárlatkor követel a készpénzkészletért a mérleg terhére. Ha a készlet a pénztárkönyv egyenlegével nem egyez, pl. hiány (*manco*) mutatkozik, ez a nyereség- és veszteség számlával egyenlitendő ki.

Kamat-számla. A bevett és kifizetett kamatok elszámolásánál nyer alkalmazást. Nyithatunk egy általános kamat-számlát, vagy minden kamatszám elszámolására külön. Pl. Folyószámla kamatok számlája. Váltó kamatok számlája, Vizleszámolási kamatok, Pénztárjegy kamatszámja stb. Az egyenleg nyereség- és veszteség számlával zárul. *Jutalék és alkuszdíj.* A kifizetett és bevételezett jutalékok és kifizetett alkuszdíjak elszámolási számlája. Vezetése és zárlata a kamatszámjával azonos.

Folyó költségek számlája. Tartozik az üzleti s kezelési költségekért s követel az esetleg azokból visszatérült összegekért. Az egyenleg nyereség- és veszteség-számlára megy. Hasonló az *adók és tisztí fizetések elszámolására* szolgáló számlák vezetése.

Ércpénzek számlája. Tartozik a vásárolt ércpénzekért míg azok a számlák, melyek az ellenértéket adták, követelnek. Követel az eladott pénznemekért. Az árfolyamértékben fölvett leltári készlet mérleg-számlára megy, s ha a leltári készletnek az ércpénzszámlára való beállítása után egyenleg mutat-kazik, ez a nyereség és veszteség számlára veendő át. Hasonlóan kezelendő a beváltott szelvényekre szolgáló *szelvény-számla*. Mérlegegyenleg a készlet, míg az árfolyam különbözetből eredő nyereség a nyereség és veszteség tételei közé jut.

Értékpapír-számla Tartozik a vett, s követel az eladott értékpapirokért. Zárlatkor Mérlegszámlával állítjuk be az árfolyam szerint leltározott készletet s a különbözetet nyereség és veszteség számlára visszük. Nagyobb terjedelmű bankoknál úgy az ércpénzek, mint az értékpapiroknál nemek szerint külön-külön nyitvatnak számlák.

Váltószámla. A leszámított váltók elszámolására szolgál. Vezetési módja kétféle lehet. 1. A váltók teljes névértékével megterheljük a váltószámlát, s a bevett kamatot a *váltó kamatszámán vételezzük be*. A tárczából visszleszámítolás végett tovább adott váltók elszámolására külön „visszleszámított váltók számláját“ és „visszleszámított kamatszámát“ nyitunk. A tovább adott váltók értékével a visszleszámított váltószámlát elismerjük, midőn a váltó újból beváltásra kerül, megterheljük. A fizetett kamat a visszleszámított kamatszámára terhére megy. Így az összes activ váltók állományával szemben a passzívák között szerepel a visszleszámított váltók állománya.

2. A váltók leszámított értékét írjuk a váltószámla terhére s a tovább adott váltók discountált értékét a számla javára. A kifizetett váltóknál mindkét módnál a váltószámlát a névértékkel elismerjük. Zárlat: a tárczában valósággal meglévő váltókészlettel, a Mérleg utján lezárjuk s az így mutatkozó különbözet mint a váltóüzlet nyeresége a nyereség és veszteség-számlán jelenik meg.

Külföldi váltók számlája. Ez a különböző külföldi értékek szerint lehet: márká váltók, frank váltók stb. számlája. Tartozik a külföldi váltók vásárlására fordított értékekkel. Követel az eladásokért. Zárlatkor követel a Mérlegtől az árfolyam szerint leltározott készlet értékeért. A különbözet mint nyereség a nyereség- és veszteség-számlára tartozik.

Forgalomban levő elfogadványok számlája. Az üzletfelek által — depotjuk alapján — reánk intézvényezett váltók teljes értékével elismerjük a fél folyó számlájának terhére. Megterheljük az elfogadvány beváltásakor a pénztár, illetőleg az ellenértéket adó más számla javára. Zárlatkor a forgalomban lévő váltók értékével megterheljük a mérleg javára.

Betét számla. A banknál elhelyezett betéti tőkék összegeért követel, ellenben tartozik minden visszafizetésért. Az időközben visszafizetésre kerülő betétek után fizetett kamatok, valamint a félévenként az egyes számlákhoz hozzáadandó (tőkésítendő) kamatok összegével a betét-kamat illetőleg a tőkésített kamatok számláját megterheljük. A kifizetett kamatoknál a pénztár javára, a tőkés. kamatoknál a betét-számla javára. A betét és tőkés. kamatszámok összegeit a nyereség és veszteség-számlára viszzük. A betét-számlát pedig a mérleg számlával zárjuk.

Pénztárjeggy számla. Követel a kibocsájtott pénztárjegyek összegeiért s tartozik a beváltott pénztárjegyek értékeért. A kamatok elszámolására szolgál a pénztárjegyek kamatszámok. (Lásd még átmeneti kamatok.)

Lombard előlegek számlája. A lombardozott értékpapírok és a reportirozott tőzsdeállomány elszámolási számlája. Az üzleti haszon a lombard előlegek kamatszámok könyvelendő az ismert módon.

Jelzálogos kölcsönök számlája. A folyósított jelzálogos kölcsön összegével megterhelendő. A bevezetett kamatok elszámolása a megfelelő kamatszámok történik. A záloglevél (törlesztéses) kölcsönök számlája a kölcsönösszeggel megterhelendő, s az annuitásból tőke törlesztésre eső részzel elismertetik. A kamatra eső rész a megfelelő kamat számlára megy. Ha a kölcsön előző terhek folytán, melyek még a teljes folyósítás előtt törlendők — nem fizethető ki, akkor a visszatartott összeggel a félnek külön folyószámok elismerjük, s ez a számla a teljes kifizetéskor lesz kiegyenlítő. Szokásos még a kölcsönökből az összes kölcsönök biztosítására rendelt alap-számla javára visszatartani bizonyos százalékot. Ugy a jelzálogos, mint a záloglevélkölcsönöknél minden egyes fél számára a kölcsön állására számlát vezetünk a megfelelő számlakönyvben. Ezen kívül vezetjük a törlesztési részletek folyószámok könyvét, mely az esedékes részletek nyilvántartására szolgál. A havonként esedékes részletek-

ből a törlesztési részt a kölcsön számlájára, a kamatokat pedig a kamatszámmlára bevételezzük s ezen részletekkel az egyes *törlesztési* részlet folyó számlát megterheljük, mely a fizetés teljesítése által lesz rendezve.

Záloglevelek számlája. Vezetésére kétféle mód van szokásban. A kibocsájtott összes záloglevelekkel elismerjük s a záloglevelek adás-vételét úgy kezeljük, mint az értékpapír számla készleteinél tettük. Kisorsolás visszavásárlás mind ezen módon lesz elkönyvelve. Ez által a mérlegben a teher oldalon az összes kibocsájtott záloglevelek összege szerepel, míg az ellenkező oldalon az el nem adott — tárczában levő — záloglevélkészlet *activumként* veendő fel (árfolyam szerint). A másik mód a tényleg eladott záloglevelekről számol. Az adott záloglevelek értékével elismeri a záloglevél-számlát, s a kisorsolt visszavásárolt záloglevél értékével megterheli, illetőleg arról leírja. A czimletek adás-vételéből származó nyereséget a nyereség- és veszteség-számlára írjuk.

Folyószámlák számlája. A folyószámla üzletből származó esetek, tartozások és követelések elszámolására szolgál. Tartozik valamely folyószámlatulajdonosnak adott értékekért, s követel mindazon értékekért, melyeket attól kaptunk. Zárlatkor a kamatok és fölszámított jutalékok és költségekkel a kamat számla ellenében elismerendő vagy megterhelendő. A mutatkozó egyenleg a mérlegszámlával záródik.

Hasonlóan vezetnek a *nostro-ügyletek számlái*, azzal a különbséggel, hogy pl. a Conto mio-ban a saját valutánk rovata mellett egy másik rovatban a külföldi pénzértékben jegyezzük be a tételeket. Az árfolyam különbözetből származó nyereség vagy arra a számlára viendő, melynek keretében producaltuk, pl. külföldi váltók, ércpénzek stb. vagy egyenesen a nyereség- és veszteség-számlára. Ezzel azonos a *conto meta* vagy *feles számla* vezetése a bankári arbitrage gyakorlása által keletkezett ügyletek elszámolására. Az eredmény elszámolása következő: a nyereséget mindkét fél megállapítja s a kettő különbsége a közös nyereség. Ennek fele a külföldi rovatba, másik fele saját rovatunkba állítandó a nyereség- és veszteség-számla ellenében. Egy más mód szerint a külföldi számla egyenlegét átszámítjuk saját pénzértékünkben. Az árfolyam-különbözet szerepel megosztandó nyereség gyanánt. Mindkét tételt a számlába iktatjuk s az

ekként mutatkozó egyenleget vezetjük elő mint nyereséget $\frac{1}{3}$ részben az idegen, $\frac{1}{3}$ részben a saját rovatba s csak az ez után mutatkozó egyenleg képezi a számla zárlati egyenlegét.

Syndicatus-számla. A banksoport megbizott tagja vezeti a valamely vállalat létesítésére alakult syndicatus számláját az egyes tagok befizetésének s a történt kifizetéseknek elszámolására. Az egyes tagok részesedése, valamint a megbizott tag saját részesedése külön folyószámlán lesz elszámolva, s ezekre utaltatnak az elért nyereségek vagy veszteségek is.

Ingatlan számla. Az ingatlanok vásárlására fordított összegek elszámolására vezetendő. A zárlati egyenleg Mérlegszámlára utalandó. Esetleges leírás pedig a nyereség- és veszteség számla. utján történik. Az ingatlanok után élvezett jövedelem elszámolására vezetjük az *ingatlanok jövedelme cz. számlát.*

Kétes követelések számlája. A keresk. törvény úgy intézkedik, hogy a kétesé vált követelések valószínű értékökben mérlegelendők. Ezért a kétes adós számláját elismerjük a kétes követelések számlájának terhére teljes követelésünk összegével. A szükséges leírást a Nyereség- és veszteség-számla utján teljesítjük, s a kétes követelések számláján fennmaradó egyenleg megy át a Mérlegre mint valószínű követelés.

Átmeneti tételek számlája. Mindazon tételek, melyek előleges bevételezésből a következő évet illetik, vagy ki nem fizetett tételekből a zárult üzleti év terhét képezik, mint átmeneti tételek — az átmeneti tételek javára vagy terhére — a leltárba fölveendők. Az átmeneti számla egyenlegét a Mérleggel könyveljük s megnyitáskor az illető számlákra elővezetjük. Hasonló a

Függő kamatok számlájának a vezetése. Leltározáskor, ill. zárlatkorkiszámítjuk a váltók, jelzálogos előleg stb. követelések után az előre fizetett, vagy még hátralékban lévő kamatokat s az illető kamatszámok ellenében a függő kamatszámok javára vagy terhére írjuk, míg ezen számlát a Mérleggel zárjuk és nyitjuk.

Átmeneti tételt képezhet: az előre fizetett házbér, fel nem vett osztalék stb. Függő kamatok közé sorolható: a záloglevelek és az értékpapírok után folyó évet illető kamatok stb.

Egy üzleti nap.

Korona

Vásároltunk különböző értékpapírokat s erre kiadtunk 18010.—

*Könyvelés:**

Pénztári naplóban. Értékpapírszámla. — Pénztárnak különböző értékpapírokért . 18000.—

Befizetünk az Osztrák-magyar banknál fennálló giroszámlánkra 30000.—

P. n. Giroszámla. — Pénztárnak befizetésünkért 30000.—

Veszünk különböző ércpénzt s fizetünk 32178.—

P. n. Ércpénzek. — Pénztárnak. A szövegezést az adott tételnek megfelelően fogalmazzuk kellő részletezéssel.

Városi Gy. megbizásából jegyzünk 100000 korona 1901. kibocsájtású 4% Budapest székesfővárosi kölcsön kötvényt à 87 s erre 5000 korona óvadékot lefizetünk.

P. n. Városi Gy. folyószlja. — Pénztárnak.

Eladunk 30 drb vert dukatot à 11.35 . 340.50

P. n. Pénztár. — Ércpénzeknek.

Simon E. cég benyújt leszámítolás végett 3 drb váltót. A váltókat leszámítoljuk

3000 kor. pr IX/1.

550 " " IX/15.

750 " " IX/30.

4300

43.20 discount levonásával . . . 4256.80

$\frac{1}{8}\%$ jutalék 5.38

4251.42

folyószámlája javára irandó mai értékkel.

Előjegyzéken. Váltószámla. — Simon E. folyószámlájának.

* A pénztári naplón a tételek bevezetése valósággal úgy történik, hogy a bevételi tételek a pénztári napló tartozik oldalán a kiadások a követel oldalon jegyeztetnek be a számla megjelölése mellett.

Barnai Antal küld jóváírás végett 30 drb
1860. osztr. államadossági szelvényt
(20% adó) à 20 korona 600.—

Előjegyzéken. Szelvények számlája. —
Barnai A. folyószámlájának.

N. N. elhelyez Budai János névre kiállítandó betétkönyvre 6400.—

P. n. Pénztár — Betét számlának.

Eladunk 10 drb. 1000 koronás $4\frac{1}{2}\%$ -os
pénztárjegyet 10000.—

P. n. Pénztár. — Pénztárjegy-számlának.

Z. G.-re szóló XII. könyv 365 lapsz. betétkönyvre kifizetünk 8000.—

P. n. Betét számla Pénztárnak.

1 drb. 85 sz. 1000 koronás Pénztárjegyet kifizetésre bemutatnak, s a folyó kamat kitesz. 3·20

P. n. Pénztárjegyek számlája, Pénztárjegyek-kamat számlája — Pénztárnak.

Benyújtottunk 20 drb. váltót 120000 kor. értékben az Osztr. m. bankhoz visszleszámitolás végett, melyet a bank 916·54 *K* discount levonásával, összesen 119083·46 *K* giró számlánk javára ír.

Előjegyzéken. Giro számla — Váltók számlájának. Ha külön, „visszleszámitolt váltók számláját“ vezetünk, ez lép a váltó számla helyébe s a discount elszámolása a visszleszámitolási kamat számlán történik).

Belépünk a Magyar ált. hitelb. által képviselt „Északmagyarorsz. vasművek“ létesítésére alakult bankcsoportba 50000 korona részesedéssel

Előjegyzéken . . . syndicatus számla — Magyar által, hitelbanknak részesedésünk a . . .

Az összeget az osztr. m. bank giroszám-
láján egy vörös check alapján a M. ált.
hb. girószámlájára átutaljuk.

Előjegyzéken. Magy. által hitelb. — Giro
számlának 50000.—

Veszünk 3000 márkát a $117 \cdot 10 = 3525$

P. n. Érczpenzек — Pénztárnak.

Az osztrák magyar banknál bemutatunk
egy saját magunkra szóló fehér checket
s erre kifizet 30000.—

P. n. Pénztár — Giro számlának.

Gere Andor a részére nyitott elfogadvány
hitel keretén belül avisálja 3 drb intéz-
vényét 8600.— koronáról

Előjegyzéken. Gere A. folyószámlája. — El-
fogadvány számlának.

Kézai P. folyószámlájára check alapján
fölvész 2000.—

P. n. Kézai P. számlája. — Pénztárnak.

Schober E. beküld számlája javára *el-
számolásra* 1 drb M 2000 szóló váltót
Dresdára, melyet 4% discount, $\frac{4}{10}\%$
ctge fölszámítása mellett a $117 \cdot 40$ ösz-
szesen 2320·60
javára irunk mai értékkel.

Előjegyzéken. Külföldi váltók számlája
Schober E. folyószámlájának.

A tőzsdén eladunk Singer ügynök által
100 drb magy. ált. hitelb. részv. a 340 34000.—
 5% folyó kamat 895.—
34895.—
darabonként courtage 20 fill. 20.—

34875.—

P. n. Pénztár. — Értékpapir számlának
100 drb hitelrészvényért 34000.—
— Értékp. kam.-szlának 5% fkamatért 895.—
Courtage szla. — Pénztárnak fizetett
alkuszdijért 20.—

Egy korábban Berlinből avisált hitellel
alapján kifiz. az accreditált egyénnek 1000.—
megállapodás szerint $\frac{1}{2}\%$ jutalék 5.—

P. n. Berlin folyószámlája. — Pénztárnak
kifizetésért stb. 1000.—
Pénztár. — Jutalék szlának $\frac{1}{2}\%$ jutal. 5.—

Vártán G. megbizásából befizetünk a
Magy. lesz. és pv. banknál 2000.—

P. n. Vártán G. számlája. — Pénztárn.

Küldünk a Pozsonyi I. takarékpénztárnak
egy 1500 kor. váltót beszedés végett s
kérjük az ellenértéket giroszámlánkra
befizetni. Fenti tétel kiegyenlítést nyer,
ha a Pozsonyi I. tkpztr értesít, hogy az
összeget giroszámlára befizette, vagy a
váltót visszaküldi óvással együtt. A föl-
számított költségekkel megfelelő számla
ellenében a folyószámlát elismerjük,
vagy a költség számla terhére készpénz-
ben megtérítjük.

Előjegyzéken. Folyó számlák szlja. — Küld-
vény v. Váltószámlának.

Korábban küldöttünk Dijon freres párisi
cégnek 10000 m. ar. jár. à 118·20 + 4% 18320.—

Könyvelés volt:

Dijon freres Conto loro
Értékpapiroknak
Értékpapir kamatoknak

Dijon freres remittálnak 3 drb. 12000
koronáról szóló váltót Bpestre, melyet
discount és bélyeglevonás és à 153·10
javára ixunk 18320.—

Előjegyzéken. Váltó számla — Dijon freres
Páris Conto loro küldvényeiért . . .

Gesztési G. rendeletére intéztünk Wertheim
J.-re Berlin M. 2500, melyet à 117·50 és
4% discount mellett Gesztési kifizetett.

Könyvelés volt:

Előjegyzék. Külföldi váltók
Wertheim J. Conto nostro.

Intézkedésünkért stb. 2912·20
 A pénztár naplóban Pénztár. — Kül-
 földi váltóknak. Gesztesinek eladott
 M. 2500 = 2912·20

Erre remittálunk

4 drb osztr. hitelt; berlini árf. M 210 M. 1344·—
 (a berlini árfolyam à 160 frt névérték
 száz egységére vonatkozik) 4% kamat
 legyen 1/2 évre. 21·76

M 1365·76

courtage M 1·60

M 1364·16

átszámítás budapesti egyenértékre : 160

forint n. é. à 170 = 272, $\frac{210 \times 272}{100} =$ M. 571 20

" 5·44

M 576·64

à 117 kor. = K 674·66

5% bpesti k. 8·—

666·66

666·66 a budapesti árfolyam egyenérték.

E szerint 4 drb osztr. hitetr. à 666·66 K 2666·64

21·76 à 666·66 4% folyó % 14·50

2681 14

courtage 1·60 à 1·17 1·87

K 2679·27

Könyvelés : *Előjegyzéken.* Wertheim J.
 Berlin Cto N. — Értékpapiroknak. Érték-
 papir kamatoknak. Alkuszdi. — Wert-
 heim J.-nek C. N.

Ma van az utimo liquidatio napja s a kö-
 tött tőzsdei ügyleteket lebonyolítjuk. Zá-
 logba vettünk Zimán B.-tól 25 darab
 osztr. hitelt a prolongáció alapján à
 710 korona és 2 korona report s fize-
 tünk: P. n. Reportirozott értékpapírok —
 Pénztárnak. Zimán B.-tól kölcsönbe vett
 25 drb. osztr. h. à 712 kor. (felsz. árt.) 17800·—

4% folyó kamat kitett 168 90

17968·90

levonva 50 kor. report 50·—

kifizettünk 17918·92

Az ultimo felszámolás ideje lévén Z. az értékpapirokat 712 kor. felszámolási árfolyamon visszaveszi s fizet 25 drbért à 712 korona

17800·—
folyó % 202·22
18002·22

P. n. Pénztár. — Rep. értékpapiroknak.

Hasonlóan történik az egyéb tőzsdei ügyletek könyvelése az értékpapir számlán, pénztáron, vagy az előjegyzéken a megbízók folyószámlái ellenében.

Veszünk pl. díjügylet (Vorprämie) alakjában 50000 ar. jár. à 118·20/10 pr. ultimo s eladjuk ugyancsak ultimora fest à 120

P. n. Értékpapirok Pénztárnak a vásárolt díjügyletért à 118·20/10

A leszámolásakor kifizetünk készpénzben 50000 arany jár. a 118·20/10 (4% folyók) 59983·34 s az eladásból bevételezünk a 120 60833·34. Pénztár. — Értékpapiroknak eladott 50000 ar. j. à 120—. Az értékpapir-számlán ilyen vezetés mellett az elért haszon a zárlatkor mutatkozik az árfolyamértékben fölvevett készletek könyvelése után.

Egyéb üzleti esetek könyvelését kiegészítik az egyes számlák ismertetésénél fölhozott könyvviteli szokások.

V.

A mérleg.

A pénzügyi gazdaság periodikus szakaszai az év zártával zárt egészet képeznek, s az eltelt üzleti év eredményeiről számol a vállalat zárószámadása, mely a mérleget és a nyereség és veszteség kimutatásokat foglalja magában. A napi üzleti esetek a pénztári naplókából, az előjegyzékből (kiterjedt vállalatnál az illető osztály pénztári naplójából és előjegyzékéből) átvezettetnek a számlakönyvek és scontrokönyvek

lapjaira. Ezt követi a havi zárlat, mely a pénztári tételeknek és hiteltételeknek két-két főtételben való naplózása után a főkönyv számláira történő átvezetéséből s a havi próbamérleg föllállításából áll.

Ha a váltószámla, értékpapírszámla úgy vezetetik, hogy a tényleg kiadott és bevételezett készpénzérték könyveltetik az illető számlára, akkor a készlet könyvek alapján havi zárlatot kell végeznünk, s az így megállapított nyereséget vagy veszteséget havonta utatjuk a nyereség és veszteség számlára. Mi azt a módot választottuk, melynél a váltószámla a váltók névértéke szerinti összeget (levonva azonban a discountált váltók értékét) mutatja, míg a kamatok külön váltószámlán számoltattak el, az értékpapiroknál pedig külön értékpapír kamatszámra vezetését tételteztük fel. Zárlatkor előbb lezárjuk a folyószámlákat s a kamatokat a folyószámlák ellenében elkönyveljük. Hasonlóan járunk el a betéteknél. Ezek könyvelése után a főkönyv számláiról kivonatozott nyers mérleget készítünk, mely a könyvelésnek is próbája lesz, s minden egyes számla egyenlegét (tartozik és követel oldalak különbsége) föltünteti. Ezt követi a leltárak fölvétele, minden egyes készlet megállapítása és az átmeneti tételek, függő kamatok kiszámítása. Hogy a leltárak teljesen a valóságnak megfelelő értékeléssel legyenek fölvéve, az állományokat a zárlati nap értékével kell a leltárba beállítanunk. Ha előre fizettünk vagy bevettünk házbért, ennek átmenő részét a leltárba föl kell vennünk. Hasonlóan járunk el az előre fizetett, nemkülönbén a hátralékos kamatoknál, midőn minden üzletágnál kiszámítjuk mennyi fizetett előre, illetve mennyi maradt hátralékban? Az előre bevett, vagy az általunk még ki nem fizetett tételek, mint az üzlet terhe a passivumok közé, a még be nem folyt, a zárlati napig járó tételek (pl. értékpapír kamat) az activumok közé veendőek. Az összes tételek különbsége az activumok vagy passivumok közé (a szerint, amint az előre fizetett vagy a hátralékosok tétele nagyobb) lesz a leltárba iktatva. Miután a nyers mérleg számlaállományait összehasonlítottuk a készlet és számlakönyvek állományával, a leltári készleteket beállítjuk a készletkönyvekbe, s azután a Mérlegbe. Az előre fizetett és hátralékban lévő tételek között külön említendőek az előbbieken kívül a záloglevelek kamatai. A záloglevélszelvények

ugyanis nem esedékesek a zárlati napon, hanem pl. június 1-én, december 1-én. Ilyen esetben a decz. 1-től decz. 31-ig járó kamat mint függő kamat fölveendő éppen úgy mint a pénztárijegyek függő kamatai, s ez a záloglevél kamatokhoz hozzáadandó. Ha nem vezetünk külön záloglevél kamatszámát, hanem ezen kamatokat a jelzálogos kamatokból leírjuk, akkor a függő kamat a jelzálogos kamatokból levonandó, mint a mi hátralékunk. Meg kell azonban ezen függő kamatokat különböztetnünk a záloglevél szelvények számláján lévő egyenlegtől, mely a be nem váltott, de már esedékes szelvények összegét mutatja ki. Ugyanis, ha évközben a szelvény esedékes, akkor az összes beváltásra kerülő szelvények értékével el kell ismernünk a *záloglevél-szelvények* számláját a *záloglevél kamat* vagy a *jelzálogos kamatok* ellenében s az egyenként beváltásra bemutatott szelvények értékét a zál. l. szelvény számlára teszszük kiadásba, s ha az év végeig mind be nem váltatik, a zselvél szelvény számlán lévő követel egyenleg mint teher a leltárba, illetve a mérlegbe a passivumok közé fölveendő.

Az értékpapírok függő kamatai leltárunkban azt az összeget mutatják, melyet az egyes értékpapírok után decemberig számított szelvénykamatt képvisel.

A váltók függő kamatai pedig a leszámított váltóknál előre bevett s a visszaleszámított váltóknál előre kifizetett kamatok különbségét tünteti föl. Az összes függő kamatok különbsége mint teher a leltár passív tételei között található. A nyers mérleg és leltár adataiból most már elkészíthetjük a mérleget, nyereség és veszteség számlát a leltár adatainak a nyers mérleg állományai helyébe való beállítása által. A leltár actív tételeit a mérleg tartozik oldalán, a passív tételeket a követel oldalon jegyezzük be. A hol a leltár és nyers mérleg adatai között különbség mutatkoznék, az mint nyereség vagy veszteség a nyereség- és veszteségszámlába iradó. Az egyenlegek így egyrészt mint activumok és passivumok, másrészt mint nyereségek vagy veszteségek jelentkeznek, s mindkét számlán a két oldal különbsége adja a tiszta nyereséget a Mérleg teheroldalán, s a Nyereség- és Veszteség számla tartozik (veszteség, kiadások) oldalán.

Nyers mérleg.

Egyenlegek

S z á m l a	Tartozik	Követel
Pénztár	2210020	
Alaptőke		15000000
Záloglevél biztosítéki alap .		4520250
Tartalék alap		7418215
Nyugdíj alap		806000
Betétek		39324526
Check számlák		12232430
Pénztárjegyek		148500
Folyó számlák	4348510	
Váltók	39395060	
Külföldi váltók	622300	
Erczpenzék	36540	
Jelzálogos kölcs. készpénzb.	7835430	
4% záloglevelekben	14087600	
Törl. részletek folyószáml.	99530	
Lombard előlegek	14332510	
Értékpapírok	12942432	
Ingatlanok	2520480	
Felszerelés	12000	
Elfogadványok		1718458
4% záloglevelek		14187100
Záloglevél szelvények		20270
Osztalék		1800
Betét kamat	2682334	
Pénzt. jegy kamat	7930	
Folyó számla kamat		649620
Értékpapír kamat		482510
Jelzálogos kamat		2264948
Váltó kamat		2732634
Jutalékok és díjak		868434
L. előleg kamat		1734818
Házbér		72834
Betét kamat adó	128023	
Adó	292418	
Uzleti költség	192430	
Tiszti fizetés	315400	
Záloglevél kamatok	2122400	
	<u>104183347</u>	<u>104183347</u>

L e l t á r

<i>Activ vagyon</i>		<i>Passiv vagyon</i>	
Pénztár készlet	2210020	Alaptőke	15000000
Váltók	39395060	Záloglevélalap	4520250
Átmeneti kamat (előre fizet.) 142410		Tartalékalap	7418215
Külföldi váltók	638450	Nyugdíjalap	806000
Ércpénzek	39682	Betétek könyvekre	39324526
Jelzálogos adósok	21923030	Betétek check számlára	12232430
Jelzálogos adósok törl. számlája	99530	Pénztárjegyek	148500
Átmeneti kamat (előre fizet.) 70500		Átmeneti kamat (hátralék)	3712
Értékpapírok	13010710	Elfogadványok forgalomban	1718458
Átmeneti kamat (hátralék) 224010		4%-os záloglevelek	14187100
Folyó számlán adósok	4348510	Átmeneti kamat (hátralék)*	47290
Lombard előlegek	14332510	Hátralékos záloglevél szelvények	20270
Átmeneti kamat (előre fizet.) 47010		Hátralékos osztalék szelvények	1800
Ingatlanok	2520480	Hátralékos betét kamat adó	140210
Felszerelés	12000	Átmeneti (függő) kamatok egyenlege	86912
Leírás	4000		
	8000	Activ vagyon	98525982
	98525982	Passiv vagyon 95604671	95604671
		Nyeresség	2921311

* Szelvény dotatiók.

S z á m l a	Tartozik	Követel	M é r l e g s z á m l a		Nyer.- és vesz.-számla	
			Tart. (Vagyon)	Köv. (Teher)	Tart. (Kiad.)	Köv. (Bev.)
Pénztár	2210020		2210020			
Alaptőke		15000000		15000000		
Záloglevél biztosítéki alap		4520250		4520250		
Tartalékalap		7418215		7418215		
Nyugdíjalap		806000		806000		
Betétek		39324526		39324526		
Checkszámlák		12232430		12232430		
Pénztárjegyek		148500		148500		
Folyószámlák	4348510		4348510			
Váltók	39395060		39395060			
Külföldi váltók	622300					
Leltár	638450		638450			16150
Ércpénzek	36540					
Leltár	39682		39682			3142
Jelzálogos kölcsönök készpénzb.	7835430		7835430			
Jelz. kölcs. 4% záloglevelekben	14087600		14087600			
Törlesztési részletek fszlja	99530		99530			
Lombard előlegek	14332510		14332510			
Értékpapírok	12942432					
Leltár	13010710		13010710			68278
Ingtatlanok	2520480		2520480			
Felszerelés	12000					
Leltár	8000		8000			4000
Elfogadványok		1718458		1718458		
4%-os záloglevelek *		14187100	*	14187100	*	

Záloglevél szelvények	2122400	20270		
Záloglevél kamatok	47290			2169690
Leltár: függő kamat		2264948		
Jelzálogos kamatok		70500		2194448
Leltár: függő kamat		1800	1800	
Osztalékszelvények	2682334			2682334
Betét kamat	7930			
Pénztárjegy kamat	3712			11642
Leltár: függő kamat		649620		649620
Folyószámla kamat		482510		
Értékpapír kamat		224010		706520
Leltár: függő kamat		2732634		
Váltó kamat		142410		2590224
Leltár: függő kamat		868434		86843
Jutalékok (záloglevél nyer. stb.)		1734818		
Lombard előleg kamat		47010		1687808
Leltár: függő kamat		72834		72834
Házbér				
Betét kamatadó	128023			
Leltár: hátralék	140210		140210	268233
Adó	292418			292418
Uzleti költség	192430			192430
Tiszti fizetés	315400			315400
Függő kamatok egyenlege			86912	
Nyereség			2921311	2921311
		98525982	98525982	8857458
				8857458

* A kisorsoltakat is beleértve.

Az elkészített zárószámadásokból képezzük a záró és nyitó tételeket. A nyereséget Mérleggel elővezetjük, s a közgyűlésnek a tiszta nyereség fölosztására vonatkozó határozata után átkönyveljük az egyes dotálandó számlákra. Vagy pedig a közgyűlésig ezen számlákat nyitva tartják s a nyereséget a fölosztás értelmében december 31. bevezetéssel könyveljük az illető számlákra. A Mérleggel zárult tételek részére képezzük a nyitó tételeket, azaz az egyenlegeket az illető számlákon elővezetjük. Hasonlóan elővezetendők az átmeneti tételek, s a függő kamatok az egyes kamatszámákra. Az átmeneti számlákon a tételek ismét elővezetve — a tartozik és követel oldal között egyenleg mutatkozik, miután azonban a Mérlegről reávezettetik ez az egyenleg a számla ismét ki lesz egyenlítve.

Zárlat és megnyitás

<i>Tartozik</i>	<i>Mérleg számla.</i>		<i>Követel</i>
12 számlának	98525982	Részvénytőkétől 12 számlától	15000000 80597671
		Nyer.- és vesz-től	2928311
	<u>98525982</u>		<u>98525982</u>
14 számlának	98525982	12 számlától	98525982

<i>Tartozik</i>	<i>Nyeresség- és veszteség-számla.</i>		<i>Követel</i>
6 számlának	5936147	10 számlától	8857458
Mérlegnek	2921311		
Fölosztás:	<u>8857458</u>		<u>8857458</u>
Osztalék szlának	1500000	Mérlegtől	2921311
Jutalékoknak	342520		
Jóték. célloknak	36000		
Ingatl. (leírásra)	25204		
Tartalék alapnak	800000		

A nyeresémfölosztás elkönyvelése után 217587 K egyenleg mutatkozik a nyereség és veszteség számlán. Ez mint *nyereség átvitel* a következő év számára lett visszatartva.

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és tőle, valamint minden hazai könyvtárától megszerezhető :

„Tudományos zseb-könyvtár“

Minden egyes füzet 30 kr. = 60 fillér.

A „TUDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR“ időhöz nem kötött, 60 filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik.

Eddigélé a következő füzetek jelentek meg :

1. **Földrajzi és statisztikai tabellák.** Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. **Arith. és algebrai példatár.** Irta Dr. Lévay Ede.
3. **Kis latin nyelvtan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
4. **Magyar irodalomtörténet.** Irta Gaal Mózes.
5. **Görög nyelvtan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
6. **Franczia nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. **Angol nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. **Római jog. I. Institutiók.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
9. **Római jog. II. Pandekták.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
10. **Egyházjog. (Kathol.)** Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. **Magyar nyelvtan.** Irta Gaal Mózes.
12. **Magyar stilisztika.** Irta Gaal Mózes.
13. **Magyar retorika.** Irta Gaal Mózes.
14. **A sík trigonometriája.** Irta Dr. Lévay Ede.
15. **Római régiségek.** Irta Dr. Schmidt Márton.
16. **Magyarország oknyomozó története.** Irta Cseh Lajos.
17. **Kereskedelem története.** Irta Dr. Stirling Sándor.
- 18–20. **Egyetemes irodalomtörténet.** Irta Hamvas József.
21. **Nemzetközi jog.** Irta Dr. Gratz Gusztáv.
22. **Magyar poétika.** Irta Gaal Mózes.
23. **Flanimétria példatárral.** Irta Dr. Lévay Ede.
24. **A római nemzet irodalmi története.** Irta Márton Jenő.
25. **Német nyelvtan.** Irta Albrecht János.
26. **Oszmán-török nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
- 27–30. **Árúisme-lexikon.** Irta Dr. Koós Gábor.
- 31–34. **Magyar magánjog.** Irta Dr. Katona Mór.
35. **Számtan.** Irta Dr. Lévay Ede.
36. **Logarithmustáblák.** Összeállította Polikeit Károly.
- 37–38. **Magyarország őskora.** Irta Darnay Kálmán.
- 39–40. **Magyar büntetőjog.** Irta Dr. Atzél Béla.
- 41–42. **Bűnvídi perrendtartás.** Irta Dr. Atzél Béla.
43. **Kis növénygyűjtő.** Összeállította Dr. Cserey Adolf.
44. **Algebra.** Irta Dr. Lévay Ede.
45. **A magyar helyesírás törvényei.** Irta Gaal Mózes.
46. **Ábrázolástan. I. füzet.** Irta Dr. Kolbai Arnold.
47. **Ábrázolástan. II. füzet.** Rajzok az ábrázolástanhoz.
- 48–49. **Növényhatározó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
50. **Stereometria.** Irta Dr. Lévay Ede.
51. **Világtörténet. I. rész.** Irta Cseh Lajos.
- 52–53. **Stilisme.** Irta Boros Rudolf.
54. **Levelező gyorsírás.** Irta Bódogh János.
55. **Magyar közigazgatási jog.** Irta Dr. Falcsik Dezső.
56. **Alkotmányi politika.** Irta Dr. Gratz Gusztáv.

- 57/57a. **Magyar pénzügyi jog vázlata.** Irta Dr. Bartha Béla.
 58. **Általános földrajz.** Irta Hegedűs István.
 59. **Ethika.** Irta Dr. Somló Bódog.
 60. **Ásványhatározó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 61. **Zeneműszótár.** Összeállította Goll János.
 62. **A görög irodalom története.** Irta Márton Jenő.
 63–64. **A zománcz.** Irta Mihalik József.
 65. **Vita-gyorsírás.** Irta Bódogh János.
 66. **A magyar váltójog.** Irta Dr. Berényi Pál.
 67. **Világtörténelem.** II. rész. Irta Cseh Lajos.
 68–69. **A rajzolás vezérfonala.** Irta és rajzolta Boros Rudolf.
 70–72. **Mythologia.** Irta Dr. Losonczy Lajos.
 73. **Általános zenetan.** Irta Goll János.
 74. **Államszámviteltan.** Irta Dr. Berényi Pál.
 75. **Jogbölcsélet.** Irta Dr. Somló Bódog.
 76. **Rovargyűjtő.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 77. **Szerveetlen chemia.** Irta Schwicker Alfréd.
 78. **Mechanika.** Irta Dr. Lévay Ede.
 79. **Sociológia.** Irta Dr. Somló Bódog.
 80. **Logika.** Irta Dr. Schmidt Márton.
 81. **Akustika. Optika. Hőtan.** Irta Dr. Lévay Ede.
 82. **Áruüzleti szokások.** Irta Dr. Matavovszky Béla.
 83. **A német irodalom vázlata.** Irta Albrecht János.
 84. **Kereskedelmi jog.** Irta Dr. Berényi Pál.
 85. **Elektromosság és mágnesség.** Irta Dr. Lévay Ede.
 86. **Koszmografia.** Irta Dr. Bozoky Endre.
 87–89. **Lepkehatározó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 90–91. **A testgyakorlás alapelemei.** Irta Dr. Ottó József.
 92. **Kis fizikai földrajz.** Irta Dr. Bozoky Endre.
 93. **Szerves chemia.** Irta Schwicker Alfréd.
 94. **Világtörténet.** III. rész. Irta Cseh Lajos.
 95. **Analytikai síkmértan.** Irta Dr. Lévay Ede.
 96–98. **Rovarhatározó.** Irta Dr. Cserey Adolf.
 99. **Meteorologia.** Irta Dr. Bozoky Endre.
 100. **A magyar művelődés története.** Irta Dr. Bartha József.
 101. **Astronomia.** Irta Dr. Wonaszek A. Antal.
 102. **Bevezetés a jog- és államtudom.** Irta Dr. Kun Béla.
 103. **Banktechnika.** Irta Juhász Kálmán.
 104. **Kereskedelem-isme.** Irta Dr. Berényi Pál.

A „Tudományos zseb-könyvtárban“ legközelebb, de időhöz nem kötötten, a következő kötetek megjelenése van tervbe véve:

Aesthetika	Geológia	Orosz nyelvtan
Anthropologia	Görög régiségek	Ötvösségtan
Differential és	Jogtörténet	Paedagógia
Integralszámítás	Keresk. földrajz	Fizikai zsebkönyv
Dramaturgia	Keresk. számtan	Pénzügytan
Észjog	Könyvviteltan	Polgári perrend-
Fejlődéstan	Közjog	tartástan
Fogalmazványok	Lélektan	Statisztika
Földrajz (politikai)	Német helyesírás	Természetrájs:
Földtan	Nemzetgazdaságtan	Állattan
Fotográfálás	Népisme	Növénytan
Galvanoplastika	Oktat. módszertan	Gombaisme
Galvanostegia	Olasz nyelvtan	Ásványtan

